

ÇİN EKONOMİSİ*

Yazan : Nicholas BRUNNER

Çeviren : As. Dr. Ahmet Y. GÖKDERE

ÖNSÖZ**

Günümüz dünyasında bazı en önemli ve ilginç gelişmelerin Çin'de yer almasına karşılık, ülkemiz halkı bunlara ait çok az şey duymakta; duyulanlar ise, kavrayamama ve düşmanlık yüzünden tahrif edilmektedir. İşte bu yazının amacı, çağdaş Çin hakkında basit ve temel bilgiler vermektir.

Bugün, az gelişmiş ülkelerin sorunları ile artan açlık ve yoksulluk tehdidi üzerinde geniş bir tartışmanın varlığına rağmen, bu sorunun dünya nüfusunun dörtte biri yönünden çözümlenmekte olduğundan pek seyrek söz edilmektedir.

Çin'in kalkınmayı gerçekleştirmede izlediği yöntem, herkesi iş başına çağırmak ve herkesin çalışabileceği koşulları yaratmaktır. Tüm ülkeyi kapsayan toprak reformu, eski toprak sahiplerini hayatlarını kazanmak üzere çalışmaya; topraklarını, önceki yoksul köylüler ile topraksız işçilerin çalışma alanı bulabileceği biçimde yeniden dağıtmaya zorlamıştır. Tarım, giderek kooperatifler halinde örgütlendi. Halen üretimin temel birimi, «takım» denilen, belirli bir toprak parçasının mülkiyetine sahip ve gelirini bunu işlemekle kazanan küçük bir topluluktur. Ölü mevsimlerde, işler daha geniş birim olan «komün» tarafından düzenlenerek toprak ıslahı, sulama, kurutma, teraslama vb. yapılır. Böylece, köylülere, gelecekte ailelerini daha iyi beslemek üzere, hemen hemen çıplak

* Bu makale, Anglo-Chinese Educational Institute'un izniyle («China's Economy» Yorkshire, Great Britain 1969) isimli yayından çevrilmiştir. Çeviri ve yayım izni verdikleri için, adı geçen kurum yöneticilerine teşekkür ederim. A. G.

** Önsöz, Cambridge Üniversitesi ekonomi profesörlerinden Joan Robinson tarafından kaleme alınmıştır.

elleriyle nasıl servet yaratabilecekleri; endüstriyi destekleyici tarımsal fazlayı artırarak ülke zenginliğine nasıl katkıda bulunabilecekleri gösterilir.

Ağır endüstri, Sovyetler Birliği'nin halen ödenmiş bulunan bir miktar başlangıç yardımı ile fabrika, atelye, kara ve demiryollarına endüstrideki işyeri sayısını artıracak biçimde yapılan yatırımlarla yeniden kuruldu ve genişletildi. Modern sermaye malları ile donatılmayan işgücü ise, Çinlilerin «her iki ayak üzerinde birden yürüme» dedikleri ilkeye uygun olarak küçük sanat kooperatiflerince kullanıldı.

İstihdam seviyesinin yükseltilmesi tek sorun değildir. İyileştirilmiş tekniklerle verimliliği yükseltmek de gerekir. Bu nedenle, yeni yöntemler uzmanlarca öğretilmekle yetinilmeyip; köylü ve işçiler denemeler yapmaya, iyileştirmeler bulmaya ve bunları sınamaya özendirilmektedir. Bilimsel davranışı günlük hayata sokmak, yalnız okul-ıç i öğretim gibi biçimsel değil, siyasal davranışları da içeren geniş anlamda öğrenimi gerektirir.

«Siyasayı Hizmete Koyma» deyimi bizlere bazen düzeni bozucu görünür. Siyasa, bizim için dar ve anlaşmazlık doğurucu bir anlam taşır. Çin'de ise, siyasa, daha çok topluma karşı sorumluluk duygusudur. Kendisi için bir şey kazanmayı düşünmeden, sosyalizmi kurmak üzere kolla yada kafayla çalışmaktır. Siyasa, yaşlı entellektüeller ile orta sınıftan kestirme yoldan bir seçkinler kadrosu oluşturmaktan çok; eğitimi, yoksul ve okumamış ailelerin çocuklarına açarak halkın tümünün yeteneklerine dayanma örneğinde olduğu gibi, geleceğe ait kararlar almayı da ifade eder.

Nitekim, tamamen yetiştirilmiş uzman işçilere dayanmak yerine, düz işçilerin teknik gelişme sürecine sokulması, şimdiden göze çarpan başarılar yaratmıştır. Tarım temel, endüstri öncü etkenidir. Çin yöntemi, hayat standardı giderek yükselirken, geniş bir endüstriyel yatırım seviyesinin gerçekleştirilmesi olanağı da vermektedir. 1968 yılında yeni hidro-elektrik tesisleri, yeni kömür yatakları ve petrol kuyuları açılmasının sağladığı üretim gücü artışı ile demir-çelik endüstrisinin genişletilmesi ve kimya endüstrisindeki son gelişmeler, endüstriyel ilerlemede yeni bir sıçramanın temellerinin atılmakta olduğunu gösteriyor. Üretim gücündeki söz konusu artış ise, tarım ile hafif endüstrideki makineleşme hızının artmasını sağlayacaktır. İşçilerin, özellikle Kültür Devrimi'nden bu yana ortaya çıkan büyük üretim şevki, denemelerin özendiril-

mesi ve eğitilmiş teknisyenlerin niteliksiz işçilerle yakın işbirliği yapması, verimliliği yükseltmiştir. Üretim yönteminde, çeşitli önemdeki iyileştirmeler, sürekli olarak yapılmaktadır. Böylece, Çin teknolojisi, bir-iki üretim dalında dünyada en ileri seviyeye erişmiştir.

İşe çağırma ve istihdamın düzenlenmesi, yalnız açlık ve yoksulluğu yenmesi, bazılarında lüks temininden önce herkese gösterişsiz bir konfor sağlaması yönünden değil, kendi kendine saygı yaratmasından dolayı da önemlidir. İnsanları «halka hizmet» için işe çağırma «özendirme primleri» sunmaktan çok daha doyurucu ve etkindir. Bu ilke «sosyal hizmet» sayabileceğimiz sahalarda da geçerlidir. Yaşlı ev hanımları basit üretim için kooperatifler kurmaya özendirilir; kör ve sağırlar, yeteneksizliklerini yenecek biçimde düzenlenmiş özel atelyelere sahiptir. Bunların gayri safi milli hasılaya katkıları fazla değilse de kendi morallerine katkıları büyüktür. Çin'de, bunlar dışında, geniş ölçüde ders alabileceğimiz daha pek çok ekonomik ve sosyal deneme yapılmaktadır. Ne var ki, Batı basınıncı yapılan kadar Sovyetler Birliği'nin düşmanca propagandası da Çin'de neler olduğunu öğrenmemizi engellemektedir. Mamafih, Çin'in az gelişmiş denilen ülkeler arasında genel hayat standardının, dışarıdan «yardım» alınmaksızın yükseldiği, borçlarını ödemiş ve dış ticareti dengede bulunan tek ülke haline geldiği artık kimse tarafından yadsınamıyacağından, sürekli olarak çökme ve yıkılmayı öngören söz konusu propaganda, inandırıcılığını giderek kaybetmektedir. Benzer şekilde, bu ülkedeki askeri ilerlemenin her hangi bir işgali önleyici biçimde tasarlandığı; Çin siyasasının, tehdit ve kışkırtmaları dikkate değer bir sükunetle geçiştirmek olduğu Çin'e karşı fazla sempati duymayan strateji uzmanlarınca bile kabul edildiği halde bu ülke, dünyaya, saldırıya yönelmiş bir tehdit olarak tanıtılmıştır.

Bu yazının amacı, okuyucuyu kime inanacağını saptamak üzere temel bilgilerle donatmaktır.

G İ R İ Ş

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişmesi, iki nedenle ilginç ve önemlidir. İlkin, insanoğlunun bir çeyreğine yakın bölümü Çin'de yaşadığından, burada olanlar insanlığın geri kalan bölümünü ilgilendirecektir. İkinci olarak, Çin'lilerin iyi bir hayat standardı elde etme yolunda karşılaştıkları problemler, Asya, Af-

rika ve Latin Amerika gibi halklarının yoksulluktan kurtulmak için savaştıkları ülkelerinkilere benzemektedir. Çin denemesi, bu yüzden, dünya yüzündeki insanların hayalleri ile ilgilidir.

Ne yazık ki, Çin konusu, hak ettiği ilgiyi çekememiştir. Çin ekonomisi hakkında, bu yazıda da yararlanılmış olan bazı sıhhatli ve bilimsel çalışmalar bulunmakla birlikte, halka inmiş seviyelerde, geniş ölçüde yanlış yorumlama yapılmıştır. Dikkat, hata ve başarısızlıklar üzerine çekilmiştir. Her hangi bir başarıyı küçümseme ve Çin denemesinden yapıcı şeyler öğrenilemeyeceğini ima etme yolunda bir eğilim doğmuştur. Örneğin, genellikle Çin öncülerinin doğmatizminin ekonomik gelişmeyi ciddi şekilde engellediği söylenir. Aynı görüş çerçevesinde, ideoloji uygulanabilirlikle çatışma halindedir. Bu durum Çin ekonomi siyasasında en ciddi başarısızlıkların ortaya çıktığı tarım alanında açıkça görülebilir.

Bu yazının amaçlarından biri, yukarıda belirttiğimiz yorumu tartışmak ve altında yatan olayları değerlendirmektir. Ancak, böylesi bir çözümlenmeye girişmeden önce, mevcut bilgi kaynaklarına da değinmek gerekir. Bunlar, Çin hükümetince yayınlanan bilgiler ile Çin'de seyahat edenlerin raporları olmak üzere iki gruptur. İkinci grup bize resmî istatistikleri tartabileceğimiz kaba bir ölçü verir. Bunlar Çin'i 1949'dan önce tanıyan ve kırsal bölgeleri gezme fırsatını bulmuş yazarlarca kaleme alındığında, ayrı bir değer kazanırlar.

Söz konusu raporların başlıca ortak noktası, 1949'dan beri Çin hayat standardının yükselmekte olduğudur. Zaten, makul bir insanın bu gerçeği yadsıması beklenemez.

Gelişmenin ölçeği hakkında fikir edinmek için resmî istatistiklere bakmalıyız. Batı bilim adamlarının genel görüşü, bunların, bütün diğer istatistikler gibi yorumlamayı gerektirmekle birlikte, gerçeğe ulaşmak üzere yapılmış iyi niyetli girişimleri temsil etme anlamında, güvenilir olduğu yolundadır. Yetkililer, faraza 1957 yılında çelik üretiminin 5,35 milyon ton olduğunu söylerlerse, bunu yetkililerin verebileceği en sıhhatli rakam olarak kabul etmeliyiz. Şüphesiz, bütün istatistikler hataya konu teşkil eder. Modern istatistik servislerinin henüz gelişmekte olduğu yoksul ülkelerde tarımsal çıktıyı kesinlikle ölçmek özellikle güçtür. Tarımdaki iyi niyetli hata payının geniş ölçekli endüstridekinden daha fazla bulunması olasıdır.

Ancak, temel rakamların makul ölçülerde sıhhatli olduğu konusunda tatmin olsak bile, başka bir güçlük vardır. Endüstrinin,

tarımın ve bir bütün olarak ekonominin genel icraatının her hangi bir ölçüsüne sahip olmak şüphesiz ki arzu edilir. Eğer, 1949'dan beri bütün malların çıktılarında aynı oranda artışlar olmuş, yeni mamuller çıkartılmamış, malların nispi fiyatları aynı kalmış olsaydı, bir problem doğmayacaktı. Ne var ki, sayılanların hiç biri böyle değildir. Ekonomik kalkınma süreci sırasında bazı sektörler diğerlerinden daha hızlı gelişir, önceden üretilmeyen bazı mallar üretilmeye başlanır ve fiyatlar değişir. Ekonominin şu veya bu hızla kalkındığı söylendiğinde, ele alınan dönemde ortaya çıkmış binlerce çeşit değişme tek bir rakamda toplanmaya çalışılmaktadır. Bu değişmeler, tüm ekonomik yapının dönüşüm halinde olduğu zamanlardaki gibi hızlandığında, tek bir rakam daha da anlamsızlaşacaktır. Bütün bu uygulama ve kavram güçlüklerine rağmen, Çin'deki ekonomik kalkınmanın büyüklüğü hakkında, hiç olmazsa 1958 yılına kadar, bir fikir edinme olanağı yine de vardır.

Bu tarihten sonra Çin makamları, istatistik servislerinde ekonominin yönetimine yardımcı olmak üzere girişilen iyileştirme çabalarına rağmen, toptan rakamlar yayınlamayı bıraktılar. 1958'den sonraki bazı yıllar için kimi malların üretim miktarlarını gösteren rakamlar varsa da bunlar bölük pörçük durumdadır. Ekonominin genel icraatı hakkındaki tahminler ise yalnızca doğruluğu şüpheli rakamlar olarak alınabilir. Ne var ki, daha fazla rakam şüphesiz arzu edilmekle beraber bu yazının başlıca amacı, istatistikî bir temrin olmayıp Çin hükümetinin ekonomik gelişmeyi planlamasında karşılaştığı problemler ile bunların çözümünde benimsenen yöntemlerin incelenmesidir.

1. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPI

Çin'de çok eski zamanlarda kurulan ve 20. asırdaki nihaî yıkılmasına kadar süregelen toplum biçimi, genellikle feodalizm olarak betimlenir. Çin feodalizmi Avrupalı türlerinden birçok yönlerden ayrılmakla birlikte zenginlik, toplumsal statü ve siyasal gücün toprak mülkiyetine dayandığı bir toplumu ifade etmesi açısından bunlara benzerlik göstermektedir. Çin'de tarımın başarılı olması, bütün diğer şeyler dışında su arzının denetlenmesini gerektirir. Akarsuların taşması engellenmeli ve bunlar sulamayı sağlayacak güçler durumuna getirilmelidir. Bu ise, büyük-ölçekli kamu işlerine el atabilecek, güçlü bir merkezî organı gerektirir. Çin toplumu kendisini, asırlar boyunca, dikkate değer bir başarıyla bu duruma uyarlamıştır. Durgunlaşmadan uzak şekilde, bilim ve

teknolojide hayli ilerleme yapmış; dünyanın takdir ettiği bir sanat ve kültür yaratmıştır. Nüfus, özellikle 17. asırdan sonra durmadan artmıştır. Kuzeyden gelen göçebe işgalciler ele geçirilmiş yada püskürtülmüştür. Ancak, Çin toplumunun başarısı, kırsal bölgelerdeki hassas bir kuvvet dengesine dayanmaktadır. Toprak sahibi olan sınıf etkin bir yönetim gösterip sulama ve taşkınları denetleme sistemini iyi durumda muhafaza ettiği, vergileri makul seviyelerde tuttuğunda, köylüler toprak kiralari ile faizlerini ödemeye devam etmekteydiler. Çin'de aslında ticarî olan ekonomik ilişkiler, belirli geleneksel inançlarla hafifletilirdi. Örneğin, kıtlık zamanlarında toprak sahipleri verdikleri kredinin faizini bağışlamak ve ihtiyaç içinde olanlara ambarlarından bedava hububat vermek zorundaydı. Merkezî güç zayıfladığı yada zor kullanarak almada ileri gittiği, borca karşılık mallara el koyduğu; toprak sahipleri geleneksel olarak doğru sayılan biçimde davranmadığında, maliyeti yüksek ve tatlılıkla önlenmesi güç olan köylü ayaklanmalarının ortaya çıkması olasıydı. Çin tarihi böylesi ayaklanmalarla doludur. Böyle zamanlarda, köylü kafasındaki, ne zengin ne de yoksulun bulunduğu hür ve eşit insanların toplumu düşüncesi açığa çıkmaktaydı. Bu feodal toplum, 19 ve 20. asırlarda emperyalizmin etkisi ve kapitalist endüstri denilen yeni bir ekonomik düzenlenme biçiminin gelişiyile nihayet parçalandı. Çin devrimi, bir yandan sonuncu ve en büyük köylü hareketi; öte yandan, bütün öncekilerden farklı bir devrim olarak düşünülebilir. Gerçekten, hemen bütün diğerlerinden farklı olarak, başarıya ulaşmıştır. Üstelik, Çin toplumunun bütününün yeniden düzenlenmesini amaçlamış ve bunu gerçekleştirmiştir.

2. MODERN DÖNEMDE EKONOMİK DURUM (1900-1949)

Her endüstri-öncesi toplumda olduğu gibi Çin'de de, tarım milli gelirin büyük bölümünü sağlayan ve nüfusun % 80 kadarını istihdam eden en önemli sektördü. Çin halkı, tarih içindeki yayılması sırasında, geniş ölçüde arazi ıslahı yapmaksızın ekime hazır toprakların tamamını kullanma yoluna gitti. Çin'in büyük bir kısmı dağlık yada çöl olduğundan, ekilen topraklar ülke topraklarının ancak % 10 kadarını teşkil etmektedir. Ülkenin bazen Asıl Çin «China Proper» denilen, nüfusun büyük bölümünün yaşadığı doğu kesimi, Yangçe nehri sınır olmak üzere başlıca iki coğrafi bölgeye ayrılabilir. Kuzeyde ana ürün buğdaydır. Bunun yanısıra akdari ve diğer iri taneli tahıllar da yetiştirilir. Pamuk ve soya fa-

sulyesi önemli endüstriyel ürünlerdir. Güneyde başlıca ürün pirinçtir. Burada hububat üretimini çay ve tropik ürünler ile muz gibi meyvalar destekler.

Arazinin büyük kısmı, ikinci tür ürünlere ayrılmıştı ve halen de böyledir. Gelir seviyesinin düşüklüğünden, kaynaklar davar otlatılması ve geniş çapta et üretimi için ayrılamamıştır. Öte yandan, Çinlilerin süttten iğrenmeleri, sütle ilgili tarımın da ihmal edilebilir olduğunu gösterir.

1949 öncesinde Çin, bir toprak sahipleri ülkesi olduğu halde geniş araziler ülkesi değildi. 90 dönüm * kadar toprağı olan kimse dikkate değer varlığa sahip sayılırdı. Oysa, İngiltere'de aynı büyüklükteki bir çiftlik küçük sayılmaktaydı. Rusya ve Doğu Avrupa ile 18-19. asırlarda İngiliz asillerinin büyük arazi sahipliğinin benzerine Çin'de rastlanmamaktaydı. Kaldı ki, ekilen arazi birimi, her ne kadar mülkiyet birimi değilse de, aile çiftliği olarak kalmıştır. Yani, toprak sahibi, arazisini bütünlenmiş bir girişim olarak işletme yoluna gitmemekte; 7-8'er dönümlük parçalara ayrılarak isteyen ailelere kiralamaktaydı. Baba toprağını oğullar arasında eşit olarak paylaştıran Çin miras hukuku da, çok büyük arazilerin ortaya çıkmasını engellemiştir. Öte yandan, bir zamanlar, faraza, ortaçağ Avrupa feodalizminden ileri bulunan tarımsal teknoloji de, modern ölçülere göre son derece geri kalmıştı. Batı tarımında niteliksel değişme yapan bilimsel ilerlemeler bu ülkeye erişemediğinden, kişi ve dönüm başına çıktı çok düşüktü. Batıda, işgücü ve toprağın verimliliğini bu derece yükselten bitki biyolojisi, yapma gübreler ve makineleşme Çin'de bilinmemekteydi. Üstelik, tarımın toplumsal örgütlenmesi de daha modern yöntemlerin benimsenmesine karşı durumdaydı. Böylece, bir sınıf olarak toprak ağalarının geleneksel hayat biçimi fosilleşti.

Aylak ve asalak; çevrelerinde doğan hoşnutsuzluğun farkına vardıkları halde kendilerini çağcıl dünyaya uyarlayamayan bir grup olarak rant ve faiz kazançları ile geçinmeye devam ettiler. Japonyalı toprak sahiplerinin aksine, yeni teknolojiyi benimseme ve Çin ekonomisini çağcıl duruma getirme yeteneğine sahip değillerdi. Bu yüzden, bir sınıf olarak ortadan kaldırılmalarını önleyemediler.

Çin komünistleri, köylüleri yoksul, orta ve varlıklı olmak üzere üç gruba ayırdı. Yoksul köylüler, hiç yada pek az toprağı sa-

* Metinde «20 acres» olarak geçmektedir. 1 acre = 4,39 dönüm (Ç. N.)

hip, toprak ağalarından arazi kiralarak yaşamak zorunda bulunanlardı. Orta gelirli köylüler, kendi işgüçleri ile işlediklerinde geçinebilecekleri büyüklükte toprağa sahiptiler. Varlıklı köylülerin ise, bizzat ekebileceklerinden fazla toprakları vardı ve yardımcı işçi kullanırlardı. Ancak, bu grupların oranları, ülkenin çeşitli kesimlerinde birbirinden farklıydı. Kiracılık, Güney'de Kuzey'den daha yaygındı. 1932 yılında yazan Tawney, Güneydeki köylülerin üçte iki yada daha fazlasının kiracı olduğunu ileri sürmüştür. Mao'nun memleketi olan Hunan'da bu oran % 80 kadardı. Kuzey'de ise işlediği toprağa sahip olanların oranı daha yüksekti.¹ Ancak, böylesi toptan rakamların yanıltıcı olabileceği unutulmamalıdır. Arazi niteliğinin de hesaba katılması gerekir. Kuzey'in birkaç dönümlük vadi arazisi, çıplak ve aşınmış dağ yamaçlarındaki geniş toprak sahalarından çok daha değerli idi. Çin toplumu, askerî komutanların anarşisi, iç savaş ve Japon saldırısı yüzünden buhrana sürüklendikçe, kiracılık da muhtemelen artmıştır. Nitekim, 1949-1952 toprak reformu sırasında toplam nüfusun % 10'undan azını oluşturan toprak ağaları ile varlıklı köylülerin, arazinin % 70'ine sahip oldukları ortaya çıkmıştı.² Öte yandan, işlenen arazilerde aşırı bir parçalanma vardı. Tek bir ailenin işlediği birkaç dönümlük toprak, çok sayıda dağınık parçalara ayrılmıştı. Bu durum, münferit çiftçi farklı türde topraklara sahip olabildiğinden bazı hallerde işe yaramaktaysa da, toplum yönünden büyük bir kayıptı.

Çin köylülerinin büyük çoğunluğunun içinde yaşadığı yoksulluk çeşitli belgelerle yansıtıldığından, burada üzerinde durulması gerekli değildir.³ Yine de, komünistlerin karşılaştıkları ekonomik problemlerin niteliğini göstermek üzere bazı şeyler söylenmelidir. Münferit bir yoksul köylü fazla çalışma, ortanın üzerinde maharet ve iyi şansla varlıklı köylü durumuna gelmeyi başarabilirdi. Ne var ki, yoksul ve orta gelirli köylülerin büyük çoğunluğu için genel bir iyileşme ümidi yoktu. Toprak sahipleri, rant olarak genellikle mahsulün % 50'sini alıyorlardı. Çoğunlukla aynı kişiler olan mukrizler ise % 40 — % 80 kadar yıllık faiz alırlardı. («İyi» sayılan bir mukriz % 25 talep ederdi.) Köylü, sermaye yokluğu yüzünden, mahsulünü biçer biçmez, fiyatlar düşükken satmak; tohum ile hayvan yemini ise fiyatlar yüksekken satınalmak zorundaydı. Buna karşılık toprak sahipleri, hububat spekülasyonu ya-

¹ «Land and Labour in China» s. 64.

² «Ten Great Years» s. 34 (Çinin resmî istatistik el kitabı).

³ Bir köy halkının acı anıları için özellikle Bkz: Jan Myrdal «Report from a Chinese Village.»

parak gelirlerini takviye edebilecek durumdaydı. Bu yüzden, köylü, sermaye biriktirme ve böylece toprağı iyileştirme, cahil olduğı için bildiğı varsaylamıyacak olan daha iyi tarım yöntemlerini benimseme şansına sahip değildi. Nitekim, çoğı köylü sürekli olarak borç içindeydi; zaman geçtikçe daha da batıyordu. Köylüler, yalnız anaparayı değil, faizini bile ödeyemeyecek duruma gelerek, ellerindeki küçük toprağı da kaybetme tehlikesi altında faizin faizini ödemeye zorlanıyorlardı.

Toprak sahipleri, ödünç verenler ve tüccarların mallara zorla el koymaları dışında doğal afetler de vardı. Bunlar merkezî otoritenin çökmesi üzerine, sulama ve taşkınları denetleme sisteminin bozulmasıyla şiddetlendi. Köylü en az geçim haddine o denli yakın yaşamaktaydı ki, gelirinde küçük bir azalma onu bu sınırın altına itmeye yetiyordu. Dayanacağı yedeğı de yoktu. Kıtık, olağanüstü sayılmayan normal bir olaydı. Çin öylesi büyük bir ülkedir ki, çeşitli kesimlerinde sel ile kuraklığa aynı zamanda rastlanması olasıdır. Bu yüzden, hemen her yıl Çin'in her hangi bir kısmında insanlar açlıktan ölmek yada ağaç tekneler üzerinde canlarını kurtarmaya çabalamak durumundaydılar. Bazen, beş milyondan fazla insanın öldüğü 1929 yılındaki gibi, büyük afetler de ortaya çıkmıştır. Bütün bunlardan korunabilmek rasyonel bir dağıtım sistemini gerektirir. Oysa böylesi bir sistem mevcut değildi.

Günlük mamul ev eşyaları 1949'dan önce hâlâ geleneksel yöntemlerle evlerde yada küçük sanatkârlarca yapıyordu. Aynı husus, daha düşük oranda olsa da, varlıklılarca alınan lüks maddeler için de doğrudur. Özellikle kıyı bölgelerdeki bazı küçük sanatlar ucuz Batı mallarının rekabetiyle karşı karşıyaydı. Batı girişimlerinden uzak olan iç kısımlarda ise küçük sanatkârlar işlerini yürütebildiler. Büyük bölümü 1900'lerden sonra kurulan modern imalât endüstrisinin önemli kısmı Şenyang (Makden), Harbin, Tiençin ve hepsinden çok Şanghai gibi birkaç büyük şehirde görülüyordu. Bunlar, yabancıların özel ayrıcalıklar elde etmeyi başardıkları bölgelerdi. Üretilenler ise, daha çok tekstil ve sigara gibi basit mamullerdi. Bunun yanı sıra, ağır endüstrinin başlangıcı da mevcuttu. Çelik Mançurya'da Japonların denetimi altında ve Şanghai'da üretiliyordu. Ancak, 1949 öncesi maksimum üretim hacmi bir milyon tondan azdı. Makine yapımı endüstrisi hemen hiç mevcut değildi. Çin, modern donatım mallarını ithal etmek zorundaydı. Madencilikte bir ilerleme olmuşsa da, Çin doğal kaynaklar yönünden zengin bir ülke sanılmıyordu. Büyük şehirlerin

ihtiyacını karşılamak üzere birkaç enerji istasyonu kurulmuştu. Ancak, kırsal bölgelerde elektrik bilinmiyordu. Çin'in geniş hidro-elektrik potansiyeli de el değmeden bırakılmıştı. Ulaştırma sistemi ilkel ve yetersizdi. Ülkenin geniş sahalarına motorlu araçlarla girilemezdi. Çoğunluğu Mançurya'da ve Doğu'nun sahil şehirlerini birbirine bağlayan biçimde olmak üzere yalnız 12.000 mil uzunluğunda demiryolu vardı. Bu arada, 1949 Çin'indeki endüstri temeli ile altyapı kuruluşlarının 1914'den önce Sovyet Rusya, hatta bağımsızlığından önce Hindistan'ın sahip olduğundan daha küçük çapta bulunduğuna işaret etmek yerinde olur.

Çin, 1949'da, işte böylesi yoksul ve geri bir ülke idi. Kaldı ki, on yıllarca süren savaş ekonomik sistemini de çökertmişti. Olan endüstrinin büyük bölümü yıkılmış, tarımsal üretim son derece azalmış ve ulaştırma sistemi ciddi şekilde bozulmuştu. Bütün bunlar, Çan Kay Şek'in Komintang savaş çabalarının akçasını sağlamak üzere para matbaasına başvurmasıyla birlikte, dörtlü enfasyon ve para sisteminin çökmesi sonucunu doğurmuştur.

3. KALKINMANIN PROBLEMLERİ

Çinli komünist liderler, 1949'da başa geldiklerinde, bu ülkeyi mümkün olan en kısa zamanda güçlü, müreffeh bir modern devlet durumuna sokmayı, başlıca amaçları olarak bildirdiler. Çin gibi geniş bir ülke için bunun tek çıkar yolu endüstrileşmektir. Endüstrileşme ise önce istihdamın yapısında tarım dışına kaymayı gerektirirdi. Nüfusun artan bir bölümü tarım-dışı işlerde çalıştırılacaktı. Ancak, bu insanların beslenmesi gerekiyordu. Bu yüzden tarımı geliştirerek çiftlikte kişi başına verimliliği artırmalıydı. Kaldı ki, Çin'de tarım birçok endüstri kolu için pamuk ve tütün gibi ilkel maddeleri yaratmaktaydı. Söz konusu endüstri kolları, şüphesiz, ilkel maddeler arzında artış olmaksızın genişleyemezdi. Üstelik, mamul malların önemi giderek artmakla beraber, az gelişmiş bir ülkenin ihracat mallarının çoğu, Çin'de olduğu üzere, ilkel maddeler yada tarımsal ürünlerdir.

Çin ihtiyaç duymakla beraber ya halen hiç yapamadığı yada çok yüksek maliyetle yapabileceği ileri teknoloji donatımını artan miktarlarda ithal edebilme imkânını kazanacaksa, ihracatını genişletmelidir. Nihayet, nüfusun büyük çoğunluğu tarımda çalıştığından, tarımsal çıktının artırılması, bu çoğunluğun hayat standardını yükseltmek demek olur. Endüstrileşme yalnız fabrikaların kurulması değildir. Tarım da endüstrileştirilmelidir.

Endüstri ile tarım, bu şekilde, birbirine bağlıdır; birinin gelişme hızı diğerini de etkiler. Bu yüzden, tarımsal gerilik, Çin'de, diğer az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, endüstriyel gelişmenin başlıca engelidir. Ancak, Çinlilerin bu ve diğer problemlerle nasıl başa çıktığını görmeden önce, Çin'in kendisine özgü ve aksatıcı iki güçlüğünü temsil ettiği düşünülen etkenler üzerinde duralım. Bunların ilki kömür, demir madeni, petrol vd. gibi endüstrileşmenin temeli olan doğal kaynakların durumu; ikincisi ise nüfustur.

İlk güçlük hemen geçilebilir. Çin, doğal kaynaklar yönünden son derece fakir olsaydı bile, bu, kalkınmada karşı konulamaz bir engel teşkil etmezdi. Zira, bir ülkenin bizzat üretmediklerini ithal etmesi daima mümkündür. Japonya ve İngiltere doğal kaynaklar bakımından fakir oldukları halde başarıyla endüstrileşmiş iki örnek ülkedir. Çin'in durumuna gelince, temel maddeler için kendisiyle dost olmayan ülkelere bağlı bulunduğu anda engel, ekonomik olmaktan çok siyasaldır. Ne var ki Çin, hepsiyle değilse de önemli ilkel maddelerin ekserisi ile çok iyi biçimde donatılmış görünmektedir. Böyle olmadığı yolundaki inanç, yetersiz araştırmalara dayanır. Çinin kömür rezervleri, dünyada en geniş olanlardandır; demir madeni de oldukça çoktur. Tungsten, kalay ve molibden gibi demirli-olmayan metallerde ise dünyada öncü durumdadır. Yeter bollukta bulunamayacak önemli kaynaklar, yalnız bakır ve petroldür. Yine de, son yıllarda, özellikle Ta Çing'de, Çin'i bugünkü tüketim seviyesinde kendi kendine yeterli duruma sokan büyük kazılar yapılmıştır. Şüphesiz, talep arttıkça, bu durumun sürdürüleceği fazla olası değildir.

Bugünlerde, dünya nüfus patlaması hakkında çok şey yazılmıştır. Bu arada, Çin bakımından sorunun özellikle vahim olduğu sıkça ileri sürülmektedir. En kaba biçimiyle ortaya konan fikir, Çinlilerin sinsice yaklaşan açlığa maruz bulunmalarıdır. Yıldan yıla amansızca artan geniş nüfus kıt kaynaklar ve özellikle toprak üzerinde baskı yaratmaktadır. Bunlardan çıkarılan sonuç, Çin'in ileri bir tarihte tam bir çöküntüyle karşılaşacağı, aç kalabalıkların muhtemelen güneye, Güneydoğu Asya'nın zengin pirinç ülkelerine, yada kuzeye, Sibiryaya'nın el değmemiş topraklarına yayılmaya çalışacaklarıdır.

Önce tahmin edilen bu ekonomik olayların, böylesi bir siyasal gelişmeye yol açıp açmayacağı sorulabilir. Bu bir yana, iddianın gerçek kaynaklarını tahkik etmek, amacımız yönünden daha önemlidir. Hali hazır Çin nüfusu yalnız Pekin'deki yetkililerce bilinmektedir. Yine de, mevcut verilere dayanarak bir tahmin yap-

biliriz. İlk elverişli nüfus sayımı 1953'de yapılmış, kıta Çin'in nüfusu 582,6 milyon olarak bulunmuştur. Bu rakam Çin dışında, genellikle doğru kabul edilmektedir.

Dünya nüfusu, halen, insanlık tarihinin her hangi başka bir döneminden daha hızla artmaktadır. İngiltere ve diğer ileri ülkelerde nüfus 19. asırda hızla çoğaldı. İngiltere'de üç katını aş-tı. Ancak bu büyük artış, Kuzey Amerika ile Avustralya'da gıda üretimi için bol toprak mevcut olduğu ve hem endüstriyel hem tarımsal verimliliğin hızla yükseldiği sırada ortaya çıkmıştır. Günümüz az gelişmiş ülkeleri tamamen farklı bir durumla karşı karşıyadırlar. Nüfusları hızla arttığı halde, çoğu kez ekonomik gelişme geride kalmaktadır. Öte yandan, nüfusun baskısını azaltacak çapta büyük dış-göç ümitleri de yoktur. Nüfusun hızla artışı, 19. asırdaki gibi, doğum oranlarındaki yükselmeden çok ölüm oranlarındaki düşme yüzündendir. Gerçekte, en bozuk ve güçsüz hükümetler bile, küçük çaplı kamu sağlığı yatırımlarıyla, modern dünyadaki ölüm oranlarını düşürme iktidarında görünmektedirler. Hintli demograf S. Çandrasekhar, Çin'de 1952 yılında % 0 18 olan ölüm oranının 1957 de % 0 11'e düştüğünü tahmin etmiştir. Bu oranlar, 1964-1965 için Hindistan'da % 0 21-23, Japonya'da % 0 7 idi. Çindeki doğum oranı ise, % 0 37 ile % 0 34 arasında olmak üzere tahmin edilmiştir. Oran Asya'ya göre düşüktür. (Hindistan'da % 0 39-40, Endonezya'da % 0 40-46). Bu rakamlar ışığında, Çin'deki tabii doğum oranının % 2 ile % 2,5 arasında bulunması olasıdır. Çu En-Lay, 1960 yılında Edgar Snow'a, maksimum artışın % 2,4, ortalamanın ise % 2 olduğunu bildirmişti. Bu oran, az gelişmiş bir ülke için, şüphesiz, olağanüstü yüksek değildir. Gerçekte Latin Amerika ile çoğu Asya ülkelerinden düşük olup, aşağı yukarı Hindistan seviyesindedir. Eğer Çin nüfusu 1953'den beri % 2 hızla artsaydı, bu yıl 790 milyona ulaşacaktı. Ne var ki, Çin dışındaki hiç kimse, oranın son yıllarda ne olduğunu bilemez ve nüfusun yukarıda belirtilenden az olması da pekâlâ mümkündür. Çinliler 700 milyondan söz etmeye devam ediyorlar. Bu, şüphesiz, genellikle kullanılan yuvarlak bir rakamdır. Bu rakamın gerçeğe 800 milyondan daha yakın olabileceği ihtimali yine de yabana atılamaz. % 2 oranı doğru olsaydı, Çin her ekili hektar başına Hindistan'ın iki katı, Japonya ve İngiltere'nin ise yarısı kadar insana sahip bulunacaktı.

Nüfus bu hızla sürekli artarsa, sonunda dayanılmaz bir durum doğacaktır. Ne var ki, hali hazır trendleri basitçe geleceğe uzatamayız. Önce, doğum oranının Çin'de ve Üçüncü Dünya ülke-

lerinde neden bu kadar yüksek olduğunu araştırmalıyız. İnsanların geniş aileye sahip olma arzularının, şüphesiz birçok kültürel ve dini nedenleri varsa da, salt ekonomik olanları da vardır. Çalışamayacak kadar ihtiyarladıklarında, eğer devlet yaşlılık maaşı bağlamazsa, aileleri dışında bu insanlara kim bakacaktır? Ailesiz bir adam, hayli belirsiz olan dünyamızda güvenlikten yoksundur. Bu nedenle, çocuklar gençliklerinde ekonomik bir yük olsalar da, büyüdüklerinde dikkate değer kıymetlerdir. Hele, pek çoğunun olgunlaşmadan ölmesi muhtemel olduğundan, başlangıçta fazla sayıda çocuğa sahip olmak gerekmektedir. Devlet ihtiyarlar, hasta ve bahtsızlar için ekonomik güvenlik sağlamadığında geniş aileye sahip olmak cehalet değil, akıllıca kendi çıkarını gözetmektir. Bununla birlikte, koşullar değişip kişinin yalnız ailesine dayanmak zorunda kalmaması, öncekinden daha fazla çocuğun olgunluk çağına kadar yaşayabilmesi durumunda da kökleşmiş törelerin günden geceye kaybolması beklenmemelidir. Ölüm oranları düşerken, doğum oranlarının yüksek kaldığı bir geçiş dönemi olacaktır. Sonunda, doğum oranlarının da yeni koşullara uyarlanarak düşmesi beklenebilir. Bu süreç, kadınların statülerindeki değişimler ve bunlar için iş olanaklarının artması gibi etkenlerle hızlandırılabilir. Bütün bu lehte koşullar, bugün Çin'de vardır. Ancak, geçiş döneminin ne denli uzun olacağı sorusu yine ortada kalmaktadır.

Söz konusu sürecin süresi kesinlikle tahmin edilemezse de hükümet bunu hızlandırmaya çalışmaktadır. Doğum kontrolü teşvik ediliyor. Lehte ileri sürülen nedenler, bir bütün olarak nüfusun frenlenmesinden çok genellikle kadınların refahı olmakla beraber, doğum kontrolü teşvik edilmektedir. Gebeliği önleyici araçlar, ucuz fiyatlarla ülkenin her yanında bulunabilir. Doğum oranını yüksek kalmaya yönelten bir diğer etken, toplam nüfus içinde gençlerin ağır basmasıdır. 1953 sayımı nüfusun % 36'sının 15 yaşından küçük olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşılık, aynı oran İngiltere'de 1966 yılı için % 23'dür. Yine de Çin'in durumu, diğer bazı Asya ülkeleri kadar vahim değildir. Örneğin, Filipinler'de 15 yaşından küçük çocuklar, nüfusun % 46 kadarını oluşturmaktadır. Çin yetkilileri, yine de geç evlenmeleri teşvik etmektedirler. Erkekler 25, kızlar 21 yaşından önce evlenmemeye zorlamıyor. Ailenin genişliği gibi kişisel bir konuda, önceleri denenmişse de, büyük kampanyaların fazla etkili olması beklenemez. Mamafih, doğum kontrolü lehindeki propaganda halen daha az önemde olmakla beraber yine de yaygındır.

Bütün bunlara göre, nüfus problemi ne denli ciddidir? İşlenerek ekilmeyi bekleyen geniş ve verimli araziler olsaydı, Çin'in gerçekte olduğundan daha iyi duruma geleceğini kimse yadsımayacaktı. Çin, gördüğümüz gibi, nüfus yönünden diğer Asya ülkelerinden daha kötü durumda olmayıp, bazı bakımlardan daha da iyi durumdadır. Eğer tarımsal üretimi artırma olanağı bulunmasaydı, durum gerçekten çetin olurdu. Ne var ki, ileride iddia edileceği üzere, tarımsal iyileştirme potansiyeli, halen büyük çabalar gösterilmişse de, hiç bir yerde tüketilmiş değildir. Bu yüzden, nüfusu daha düşük hızla artsaydı, Çin'in işi daha kolaylaşacaktıysa da mevcut artış hızı kalkınma yolunda yenilmez bir engel değildir.

4. ÇİN EKONOMİK GELİŞME SEYRİNİN ANAHLATLARI

Çin ekonomisi siyasasını ayrıntılarıyla incelemeye girişmeden önce olayların kısa bir panoramasını vermek yararlı olacaktır. Çin'in günümüze kadarki ekonomik gelişmesi beş aşamaya ayrılabilir :

a) 1949 - 1952 : Milli Ekonominin Onarılma Dönemi

Barışçı duruma dönülmesiyle-hiç olmazsa Çin'in kendi içinde, dışta ise Kore Savaşı sürmekteydi- ekonomik canlanma bekleniyordu ki, bu gerçekten oldu. 1952 yılına kadar ekonominin bütün sektörleri, 1949 öncesi en yüksek üretim seviyelerine ulaştı; bazı sektörlerde bu seviye de aşıldı. Bu dönem içinde, tarihin başlıca toplumsal dönüşümlerinden biri ortaya çıktı : Toprak ağaları ve zengin köylülerin arazilerini yeniden dağıtan toprak reformu. Buna karşılık, ne tarım ne de endüstride geniş çapta devletleştirmeye gidilmedi. Hükümetin hoşgördüğü milli kapitalistlere karşılık bürokrat kapitalistler olarak belirlenen Komintang taraftarlarının ellerindeki endüstriyel kıymetler bunun istisnasıdır. Yine de, özel endüstriyi kamu sektörüne katma çabası başlamıştı. Hükümetin önemli bir başarısı, orta sınıfın desteğini kaybettirerek Çan Kay-Şek'in yenilmesinde başlıca neden olduğu anlaşılın enflasyonu önlemektir. Bu, kısmen piyasaya arz edilen mal miktarını arttırmak ve ulaştırma sisteminin eski hale getirilmesi ile devlet ticaret şirketleri kurularak istifciliğin önlenmesi; kısmen de bütçenin denkleştirilmesi yoluyla sağlanan ve bir Çin hükümeti için rastlanılmamış bir başarıdır.

b) 1953-1957 : Beş Yıllık Plan Dönemi ve Endüstri ile Tarımın Sosyalizme Dönüşümü

Geniş kapsamlı planlama bu dönemde başladı ve etkisi, özel sektör payının azalması ölçüsünde fazlalaştı. Ticaret ve endüstride, kamu sektörü, daha başlangıçta egemen durumdaydı. Ancak, aşağıda açıklanacağı üzere, kapitalist endüstri fiilen ortadan kalkıncaya dek kapitalistler, gelişmelerini sürdürdüler. Tarımda kooperatifleşme hareketi, özellikle 1955-1956 yıllarında kökleşme yolunu tuttu. 1956 yılı bitmeden, hemen bütün köylüler kooperatifler halinde örgütlendiler ve özel toprak sahipliği geniş ölçüde azaldı. Beş Yıllık Plan'da çok ileri amaçlar saptanmışsa da, hemen hepsinin gerçekleştirilmesi, hatta bir kısmının aşılması, bunların aşırı amaçlar olmadığını gösterdi. Gerçekte, ekonomi çok yüksek bir hızla kalkınmıştı.

c) 1958 : Büyük İleri Hamle⁴

Plan hedefleri sürekli olarak ileri götürüldüğü ve çıktı hacmini artırmak üzere benzeri görülmemiş çabalara girişildiğinden, bu yıl, öncekilerden daha yüksek bir genişleme hızına tanık olmuştur. Ne var ki, istatistikler bu dönemde kesilmeye başladığından, gelişmenin büyüklüğü tartışma konusudur. Söz konusu yılın sonunda, kırsal bölgelerde ekonomik örgütlenmenin ilk birimi olarak halk komünlerinin kurulması, tarımda sosyalizme geçilmesinde yeni bir aşamayı gösterir.

d) 1959-1961 : Buhan Yılları

Doğal afetler ve komünlerdeki örgütlenme problemleri, gelişme hızını yavaşlattı. Ağır endüstriye öncelik verme siyaseti tersine çevrilerek «tarımın ekonominin temeli, endüstrinin ise öncü sektör» olduğu yolundaki slogan benimsendi. 1960 yılında Sovyet ekonomik yardımının kesilmesi, yeni bir güçlük doğurdu. Kaynaklar tekrar gıda üretimine yöneltildi. Buna rağmen, şiddetli bir kıtlık vardı. Ancak, tayınlama ve ortak çabalarla açlık önlenmiştir.

⁴ Bu dönem, Çinlilere göre 1960'a kadar sürer. Bazı yönlerden hâlâ devam ettiği kabul edilir. Ancak, 1959 ve 1960 yıllarında önemli siyaset değişiklikleri yapıldığından, genel eğilime uyarak, terimi yalnız 1958 yılını göstermek üzere kullanıyoruz.

e) 1962-1968 : İyileşme Dönemi

1962 yılında tarımsal hasıla yeniden yükseldi ve o zamana dek olmayan iyi hasatlar yapıldı. Tarımsal buhranın sona ermesi üzerine, endüstri, gelişmeye devam etti. Genel istatistiklerin yokluğu yüzünden, bu dönemdeki gelişmenin ölçeği hakkında fikir yürütmek güçtür. 1966'da başlayan Kültür Devrimi'nin ekonomi siyasasında önemli değişiklikler yaratmış olması mümkündür. Aşağıdaki iktibastan da anlaşılacağı gibi, Büyük İleri Hamle sırasındaki bazı siyasalara dönülmüş bulunması olasıdır :

«Devrime sarılmalı, üretim ve diğer işleri ileri götürmeli, savaşa karşı hazırlıklı olmalı; sosyalist endüstri, sosyalist tarım ve ülkemizdeki diğer bütün sosyalist kurumların kurulması yolunda daha da iyi çalışmalıyız. Büyük proleter kültür devrimi, sosyalist üretimin geliştirilmesi yolunda muazzam bir itici güçtür. Devrim sosyalist yapımızdaki yeni hamleyi ileri götürmektedir ve böyle yapmaya devam edecektir de.» *

5. ÇİN EKONOMİ SİYASASI

a) Tarım

Kurumsal Reformlar

Hükümetin tarım konusundaki nihaî amacı, daha başlangıçta, tarımın bütünüyle sosyalizasyonu olarak belirtilmişti. Toprak ve diğer üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılarak yerine bütün halkın ortak mülkiyeti konulacaktı. Ne var ki, bu hedef şimdiye dek yalnız toprağı devlete ait olan ve ücretli işçilerle ekilen devlet çiftliklerinde gerçekleştirilebilmiştir. Bu çiftlikler ise toplam arazinin küçük bir bölümünü teşkil eder. Hâlâ tamamlanamıyan sosyalizasyon sürecinin ilk adımı, feodalizmin yıkılmasıydı. Bu, iç savaşın sonuçlanmasından önce kurtarılan bölgelerde daha önce yapılmakla beraber, genellikle 1949-52 döneminde başarılmıştır. Yeniden dağıtımdan, 300 milyonu aşkın köylü yararlandı. Toprak ağalarının yalnız arazilerine değil tarım araçları, yük hayvanları ve diğer varlıklarına da el konulmuştur. Yine de toprak ağaları tamamen yoksul bırakılmayıp, kendilerini geçindirmeye yetecek kadar araziye alkoymalarına izin verilmiştir. Köylülerin sırtındaki toprak kirası ve faiz yükü, bir hamlede fii-

* Çin Komünist Partisi, 8. Merkezî Komitesinin genişletilmiş 12. tam üyeli toplantısının tebliği. 1 Ekim 1968.

len kaldırılmıştır. Böylece Çin kendi toprağını işleyen küçük tarımcılar ülkesi durumuna geldi. Yalnız, toprak reformu köylüler arasındaki bütün gelir farklarını kaldırmadı. Zengin köylülere daha ılımlı davranıldı; orta gelirli köylüler ise dağıtımdan pay aldılar. Böylece, reformdan sonra, orta gelirli köylülerin sayıca artmasına rağmen varlıklı ve yoksul köylüler de bulunmaktaydı.

Toprak reformu, başlangıçta karşı konulmaz bir siyasal talebe cevaben yapılmıştır. Ancak, komünistlerin reformun üretim üzerindeki olası etkilerini de hesaba katmış olmaları gerekir. Gerçekte, komünistler toprak ağalarının tamamen asalak sayılabileceği; ortadan kaldırılmaları halinde, üretimin zarar görmeyeceği sonucuna vardılar. Bu düşünceleri, endüstriyel kapitalistlere karşı tutumlarıyla tam bir zıtlık içindedir. Böylesi bir reformun bazı ülkelerde, hiç olmazsa piyasa için yapılan üretimde büyük azalmalara yol açması olasıdır. Örneğin, 19. asır İngiltere' sinde, toprak ağaları tarım işçilerine özellikle cömert davranmıyorlardı. İşçiler, arazi lehlerine olarak yeniden dağıtıldığında daha iyi duruma gelebilirlerdi. Ama toplam çıktının azalması olasıydı. Zira, İngiliz toprak ağaları arazilerini iyileştirme çabasındaydılar ve toprağa yatırım yapıyorlardı. Bu kişiler, işçilerin yoksun olduğu sermaye, ticarî maharet ve teknik ustalığa sahiptiler. Ne var ki, tarımsal çıktı rakamlarından anlaşılabilen gibi, Çin'deki durum böyle değildi. 1949 yılı için hububat çıktısı 113 milyon ton olarak tahmin edilmiştir. Bu rakam, 1952 yılı için 164 milyon tondur.⁵ Bu iyileşme, şüphesiz ki, geniş ölçüde barış koşullarının yeniden sağlanması nedeniyle dayanmaktaysa da, reformun yarattığı büyük değişimin, söz konusu iyileşmeyi engellemediği açıktır.

Öte yandan, köylülerin, ekonomide, refahlarının artışı ölçüsünde önemli rol oynayacakları kabul edilmiştir. Toprak reformu, fakir köylülerin lehine sürdürülerek daha eşitleyici biçimde yapılabilirdi. Ancak, böyle yapılması orta gelirli köylüleri soğutabilir ve üretimde aksama yaratabilirdi.

Feodal toprak ağalığı yerine küçük köylüyü getiren toprak reformu, tarımsal geriliğin her hangi bir problemini çözemezdi. Çin hükümeti için şimdi olduğu gibi o zaman da başlıca iki olanak vardı. Bunlar, Çin'de kapitalist yolu izleme ve sosyalist yolu izleme olarak betimlenmiştir. 1952'lerde kapitalist yola yönelme, varlıklı bir köylü ekonomisinin gelişmesini teşvik etme şeklinde

⁵ «Ten Great Years,» s. 119 (Catty cinsinden ifade edilmiştir.) Çin'de kullanılan bir ağırlık ölçüsü olan Catty, 1,3 libre'ye eşittir. (Ç. N.)

ifade edilmiştir. Daha gayretli ve ticarî bakımdan daha açığöz çiftçiler, daha az gayretli yada şansızların topraklarını ele geçirerek onları işçi olarak çalıştıracaklardı. Hükümet bir yandan başarılı çiftçiye yardım edip ödüllendirirken, toprak ağalığının yeniden gelişmesini denetleyecekti. Yani, hükümet, Batı'da az gelişmiş ülkelere sıkça salık verilen, Batı ülkelerinin bir zamanlar bizzat uyguladıkları, köylü tarımından geniş ölçekli kapitalist tarımı oluşturunca bir siyasa izlemiş olabiliyorlardı. Şüphesiz, böyle yapılması, çıktı hacminin artması gibi bazı sonuçlar yaratabilirdi. Ne var ki, söz konusu dönüşüm, Batı'da bile asırlar içinde gerçekleşmiştir. Salt ekonomik sakıncaları bir yana, böylesi bir tutum, Çin'de siyasal bakımdan bütünüyle kabul edilemez durumdaydı. Zira, bu siyasanın benimsenmesi, kırsal bölgelerdeki eşitsizliği şiddetlendirme ve azınlık yavaş yavaş sermaye biriktirirken çoğunluk için acı koşulların sürmesine göz yumma anlamına gelecekti. Bu ise, devrimin başlıca amacını yadsımak olurdu.

Ancak, tamamen sosyalize edilmiş tarımın nesnel koşulları şimdiye dek var olmadı. Sosyalizasyon, ileri derecede makineleşme, bilimsel yöntemler ile maharetli ve eğitilmiş işgücünü gerektirir. Bunlar, mucizevi şekilde, temin edilseydi bile, tarımla uğraşan küteller henüz benimsemeye hazır olmadıklarından sosyalizme hemen geçilmesi olanaksızdı. Çinlilere göre, siyasal bilinçlenme henüz yeterli yoğunlukta değildi. Bu yüzden, tedricî bir siyasa benimsendi. Köylüler, 1958'de komünlerle en yüksek derecesine varan, gittikçe daha büyük birlikler kurmaya teşvik edildiler.

Toprak reformu sırasında atılan ilk adım, karşılıklı yardım takımlarının oluşturulmasıdır. Takımlar, genellikle birbirinin toprağını müştereken ya yalnız işlerin yoğunlaştığı mevsimlerde yada sürekli olarak işlemek üzere anlaşmış on kadar aileden meydana geliyordu. Sonraki adım, alt-kooperatif (lower cooperative) denen kuruluşlardır. Köylüler toprak, araç ve işgüçlerini bu kooperatiflerde biraraya getiriyorlardı. Fakat, dilediklerinde bunları geri alma olanağı da tanınmıştı. İlk zamanlarda, çoğu köylü bu yolu denedi. Kooperatif üyelerinin toplanan geliri iki bölümdü. İlk bölüm, işgücü hizmetleri için, çalışma puanları yöntemine dayanan ödeme idi. Her özel iş cinsi, belirli sayıda çalışma puanı ile değerlendiriliyor; üyelere, yaptıkları işe uygun puanlar kaydediliyordu. Yıl sonunda, bir çalışma puanının değeri alınan ürüne göre hesaplanır ve üyelere buna göre ödeme yapılırdı. İşgücü hizmeti için yapılanın yanısıra, kooperatife verilen mallar için de ödeme vardı. Fazla mal verenler, fazla alırlardı. Bir alt-kooperatif, çoğunlukla

20-40 aile içerirdi. 100 ilâ 300 aileden oluşan üst-kooperatifler (higher cooperative), alt-kooperatiflerin birleşmesinden meydana gelirdi. Bu ikisi arasındaki başlıca fark, üst-kooperatiflerde yalnız harcanan işgücü karşılığı ödeme yapılıp, konulan mal için bir şey verilmemesidir. Yine de kooperatifçe el konulan hayvanların sahiplerine ödünleyici bir ödeme yapılırdı. 1956 sonundan önce, köylü ailelerinin % 96'sı alt, % 88'i de üst-kooperatiflere üyeydi.⁶ Genellikle bütün bir köyü içine alan üst-kooperatifler, bu dönemde kırsal bölgelerin temel ekonomik üniteleriydi.

Çin'in her bölgesinin, üst makamlarca önceden hazırlanmış olan böylesi bir şemaya muntazam bir dizi halinde uyduğu sanılmamalıdır. Kooperatifleşme hareketi yavaş ilerlemiş, ancak, Mao Çe-tung'un 1955'in ikinci yarısındaki müdahalesinden sonra hız kazanmıştır. Şu daima açıkça ortaya konulmuştur ki, kooperatiflerin başarısı köylülerin bunların işleyeceğine inandırılmalarına bağlıdır. Öte yandan, kooperatiflerin başarılı olması için, kırsal bölgelerdeki sınıf çatışmasına başarıyla karşı konulması gereği de kabul edilmiştir. Problemin niteliği, Mao tarafından Temmuz 1955'te açıklığa kavuşturulmuştur. «Kapitalizmin içinden gelen güçler, her yandan fışkıran yeni varlıklı köylüler ve böyle olmaya çabalayan orta halli köylülerle, son yıllarda kırsal bölgelerde sürekli olarak gelişmektedir. Öte yandan, birçok yoksul köylü yeterli üretim aracının bulunmaması yüzünden hâlâ yokluk içinde yaşamaktadır.»⁷ Mao, partinin hareketlerinde aşırı ihtiyatlı davranıldığını, kütlelere öncülük etme yerine onların arkalarında kaldığını iddia etti. Taraftar olduğu siyasa, yoksul köylülere dayanmak ve onları orta gelirli köylülerle birleştirmektir. Yoksul köylüler, küçük arazi parçaları üzerindeki varlıklarının kararsızlığı ile yeterli araç ve hayvanları bulunmayışının bilincine vardıklarından, birleşmeye en çok hevesli olanlardı. Buna karşılık, orta gelirli köylüler, nüfusun büyükçe bir bölümünü oluşturuyordu. Bazıları, kendi kendine daha iyi iş yapabileceğini düşünür; güçlerini yoksul köylülerle birleştirmekle onların seviyesine düşmekten çekinebilirdi. Bütün bunlara rağmen, parti, sonunda kooperatiflerin kırsal nüfusun çoğunluğunca şevkle benimsendiğini bildirdi. Bu iddia Batı'da, bazen şüpheyle karşılanmaktadır. Tarımsal çıktının dönem boyunca artması; Sovyetlerin kolektivizasyon çabaları sırasındaki gibi yaygın bir direniş olduğunun duyulmaması, köylüle-

⁶ Ibid. s. 28.

⁷ «On the Question of Agricultural Cooperation,» 'Quotations from Chairman Mao Tse-tung' içinde. s. 33.

rin uysallık ve tevekkülüne dayandırılmaktadır. Oysa, köylüler devrim için verdikleri mücadele sırasında, uysal ve mütevekkil olmadıklarını gösterdiklerinden, yukarıdaki açıklama fazla akla yakın görünmemektedir. Büyük köylü çoğunluğunun, işbirliğinin daha iyi bir hayata götüreceğini farketmeye başlamış bulunması daha olasıdır. Çoğu köylü, toprağını Komünist Parti ve Kızıl Ordu vasıtasıyla elde etmiştir. Bu yüzden, toprakta özel mülkiyetten daha iyi örgütlenme yöntemleri bulunduğunu telkin ettiğinde, köylülerin partiyi dinlemesi beklenebilir.

Acaba, birleşmenin yararları nelerdi? Çinli liderler, daima, aşırı nüfuslarının bir sakınca değil, Çin'in başlıca kaynaklarından biri olduğunu iddia etmişlerdir. Yöneltilmeyi bekleyen çok geniş bir işgücü yedeği vardı. Bu, birçok şey ifade eder. İlk, kütleler şevke getirilebilirse, çok daha sıkı ve iyi çalışacaklar; sonunda daha fazla yaratacaklardır. Mao'nun dediği gibi: «Kütleler, sınırsız yaratıcı güce sahiptir.» Bu, sorunun siyasal yönden görünümüdür. İkinci olarak, eski toplumdaki bağımlılık durumları yüzünden, kadınların işgücü geniş ölçüde az kullanılmaktaydı. Kadınların hürriyete kavuşması, daima Çin Komünist Partisi programının başlıca maddelerinden biri olmuştur. Bu sorun, kadınlara eşit haklar tanıyan 1950 Evlenme Kanunu ile düzenlendi. Üçüncü olarak, az gelişmiş ülkelerde tarımsal istihdam, yapısı icabı, baskın şekilde mevsimlidir. Çin'de, hasat zamanlarında, halen de olduğu gibi, işgücü kıtlığıyla karşılaşılırdı. Yılın diğer zamanlarında, özellikle ilkbahar ekimi ile sonbahar hasadı arasındaki kış aylarında ise, tarımsal işgücü az çalışmaktaydı. Kurtuluş savaşı öncesinde, böyle olması bir zorunluktur. Köylü, enerjisini korumak için oturarak vakit geçirmek ve olanak ölçüsünde az yemek zorundaydı.

Kooperatiflerin birinci yararı, bu fazla işgücünü harekete getirebilmeleridir. Daha önce de üzerinde durulduğu üzere, su arzının denetlenmesi, Çin tarımının temelidir. Ne var ki, binlerce yıllık genişlemeye rağmen, tamamen sulanan kısım, toplam arazinin küçük bir bölümüydü. Su arzı, hele ülkenin Kuzey ve Kuzeybatı kesimlerinde genellikle yetersizdi. Sellerin denetlenmesi de aynı durumdaydı. Tam bir çözüme, ancak başlıca nehirlerin su verebilecek duruma getirilmesiyle ulaşılabılırdı. Bu iş halen geleceğe bırakılmıştır. Baraj ve su depolarının yapılması geniş çaplı devlet çabasını gerektirir. Sarı nehir üzerindeki dev San Men projesi bu yolda bir örnektir. Yangçe nehri için de birtakım projeler yapılmıştır. Şimdilik hendek, havuz, sulama kanalları, küçük barajlar ve su depoları yapılarak, yine de köy çapında büyük işler başarı-

labilir. Birinci Beş Yıllık Plan döneminde 13 milyon hektardan fazla arazi, sulanan topraklara katılmıştır.⁸ Bunun hemen hemen yarısı, kooperatifleşme yönünde zorlamaların yapıldığı 1955-56 kışında başarılmıştır. Böylece, sulanan arazi, toplamın üçte birine ulaşmıştır. 1957-58 kışı ile Büyük İleri Hamle sırasında, sulama oranını 1960'a kadar % 60'a yükselten yeni gelişmeler oldu.⁹ İzleyen yıllarda da benzer gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Kuzey'de, su kıtlığı yanısıra ciddi bir erozyon da vardır. Bununla, tarlaları teraslama ve ağaç dikme yoluyla başa çıkılabilir. (İkinci tedbir, Çin, kereste kaynakları bakımından nispeten fakir olduğundan, her durumda yararlıdır. Ormanlar, geçmişte genellikle kimseye ait olmadığından, yenilerini dikme zahmetine katlanmaksızın baltalanmışlardır). Böylesi acil işler, daha varlıklı ülkelerde mekanik kürek, kazma makinası, damper kamyonları vd. gibi modern araçları kullanan, uzmanlaşmış inşaa ekiplerince yapılır. Çin'de ise, bu kaynaklar henüz mevcut değildir. Bu yüzden tek çare, ilkel araçlarla çalışan çok sayıda insanı kullanmak - işgücünü sermayeye çevirmektir.

Kooperatiflerin, ilkinin diğer bir cephesi olan yararı, üyelerinin tasarruflarını hareketlendirebilmeleridir. Kooperatif, daha sonra komün, her yıl, bütçesinin belirli bir bölümünü yatırım için ayırabilir. Ayrılan miktar, kendilerine bırakıldığında, münferit üyelerin yapacağı tasarruftan muhtemelen fazla olacaktır. Bu, kısmen, köylünün küçük arazi parçası üzerinde pek az verimli yatırım imkânı bulabilmesi; kısmen de, daha büyük işletme birimlerinin, geride dayanacağı birşeyi bulunmayan münferit kişilerin muktedir olduğundan daha büyük risklere girişebilmesindedir. Büyük birimlerde risk dağıtılır ve üyeler bir proje başarısızlığa uğradığında yoksulluğa düşmezler. Üçüncü yarar, kooperatiflerin daha rasyonel tarım yöntemlerine fırsat vermeleridir. Küçük ve dağınık arazi parçalarının yol açtığı kayba daha önce değinilmişti. Bunları toplulaştırarak ekonomik büyüklüğe sahip tarlalar meydana getirilebilir, nerede ne yetiştirileceği konusunda daha uygun kararlar alınabilir. Kooperatiflerin dördüncü yararı, bütünüyle aileye dayanan yerine bir sosyal güvenlik sistemi kurulması imkânı yaratmalarıdır. Zira, kooperatiflerin, ihtiyaç duyanlara ödeme yapabilecekleri bir refah fonları vardır.

⁸ «Ten Great Years,» s. 130.

⁹ Hughes and Luard, «The Economic Development of Communist China 1949-1960,» s. 174.

Kooperatiflerin yararları bunlardır. Potansiyel sakıncaları ise iki tanedir. Bunların ilki, kendi toprağında çalışan köylünün gerekli bütün hesapları kafasında yapabilmesine karşılık, daha geniş işletmelerde yönetim ve muhasebe ihtiyacının doğmasıdır. Çin gibi çoğunluğun cahil olduğu yerlerde başlangıçta güçlükler ortaya çıkar. Maliyet ve hasılat yanlış tahmin edilerek kayıp doğuran hatalar yapılabilir. Çin'in bugünkü genç kuşağı okuryazardır. Şimdiye dek öncülüğü üstlenmiş olan eski kuşak ise genellikle böyle değildir. Ancak, bu sorun, daha yaygın eğitimle, zaman içinde çözümlenecektir. İkinci sakınca, insanların kendileri için çalışmak yerine daha geniş birimler için çalışmaya başlamalarının, müşevviklerinin kaybı yüzünden gayretlerinin azalmasına yol açmasıdır. Müşevvikler konusu üzerinde, ileride daha fazla durulacaktır. Şimdilik, Çinlilerin maddî müşevviklerin gerekliliğini daima kabul ettiklerine işaret etmekle yetinilebilir. Çinliler, ihtiyaca göre ödeme yolundaki komünist ilkeden çok, işe göre ödeme şeklindeki sosyalist ilkeye sadık kalmışlardır. Çalışma puanları sistemi bunun kanıtıdır. Daha fazla çalışanlara, daha güç ve zahmetli iş yapanlara daha çok ödenir.

Gerçekte, kooperatifler uzun süre devam etmediler. 1958'in bitiminden önce hemen bütün kooperatifler, bütünleşme yoluyla, daha büyük birimler olan komünleri meydana getirdiler. Ancak, kooperatifler için söylenenler, aynen yada daha güçlü olarak komünler hakkında da söylenebilir. Bununla birlikte, komünler yalnız basit üretim birimleri değil, yönetim birimleriydiler de. «Hsiang» denilen mahallî idare kendileriyle birleştikten, komünler yalnız tarımdan değil eğitim, sağlık ve savunmadan da sorumludular. 1959 mart'ında ortalama 5.000 üye aileye sahip 26.000 komün vardı.¹⁰ Bunların hepsi değilse de bazıları, çok ileri siyasalar benimsemişlerdir. Kooperatife katılan köylülerin arazilerinin küçük bir bölümünü, kendileri yada serbest piyasa için üretim yapmak üzere muhafaza etmelerine izin verilmiştir. Bazı hallerde bu imkan kaldırılmış; özel topraklar ortak topraklara katılmıştır. Yine de bazı hallerde serbest arz sistemi konulmuştur. Üyelere, yaptıkları işe bakılmaksızın gıda tayini ve bazen de, diğer temel ihtiyaçları verilirdi. Komünlerde giyecek, çanak-çömlek ve kağıt yapan küçük teşebbüsler kuruldu. Bunların üzerinde, «arka-avlu çelik fırınları» denilen kaba yerli yöntemlerle, kırsal bölgelerde çelik üretilmesi yönünde ülke çapındaki kampanya vardı.

¹⁰ Hughes and Luard, age, s. 116.

Çin Komünist Partisi Kongresi 1958 sonunda toplandığında bu uygulamaların bazılarını ihtiyatla onayladı. Kongre, mahsulün gerçektekinden daha fazla olduğu varsayımına göre hareket ediyordu. (Heyacanla şişirilen ilk raporlar, mahsulün 1957'dekinin iki katı olduğunu iddia ediyordu). Bu yüzden, gıda bolluğuna henüz erişilmediği kabul edilmekle beraber, kararlar, tarım alanında bir çeşit güneş doğmuşcasına alınıyordu. Komün üyelerinin ev, araç gibi özel mallarına saygı duyulacağı; domuz ve kümes hayvanları besleme cinsinden özel ek çalışmaların serbest olacağı ifade edildi. Komün üyelerinin gelirlerinin büyük bölümünün esas çalışmalarından gelmesi şartıyla, serbest arz sistemi destekleniyordu. Hububat üretimine ayrılan arazi, entansif tarım yoluyla küçük bir toprak parçası üzerinden daha yüksek verim elde edilerek azaltılacak; kalan kısım, diğer amaçlar için kullanılacaktı.

Durum değiştikçe bu siyasa da değiştirilmeliydi. 1958, başlangıçta düşünüldüğü kadar olmasa da, şüphesiz iyi bir mahsul yılıydı. İzleyen yıllar ise son derece kötü olmuştur. 1959-1960 ve 1961 yıllarında, eşi görülmedik çaptaki doğal afetler, ülkeyi tahrip etti. 1959'da, ekilen arazinin üçte birini oluşturan 440 milyon dönümlük arazi sel yada kuraklıktan zarar gördü. 1960 yılında ise kuraklık, şiddetli kasırga, su baskınları ve diğer afetler ekili arazinin yarısını aşan 660 milyon dönümlük toprağı etkiledi; ciddi şekilde tahrip olan 220-260 milyon dönümlük kısımdan ise yer yer hiç mahsul alınmadı. Öte yandan, Şantung'da Sarı nehrin bir ay kadar kuruması, hemeu hiç duyulmadık bir olaydır.¹¹ Bu koşullar altında, uzun dönemli siyasa çerçevesinde düşünmek dışında, ekili araziye daraltmak söz konusu olamazdı. Serbest arz sistemi için de aynı durum vardı. Tarımsal çıktı azalmıştı. Artırılması, hiç değilse, eldeki tüm olanaklarla, daha da düşmesine engel olunması gerekiyordu. Ciddi bir gıda sıkıntısı doğmuştu. Çin, sosyalist ülkelere birtakım gıda maddeleri ihracını ertelemek ve dışarıdan buğday ithaline başlamak zorunda kaldı.

Bu dönemde genel siyasada yapılan büyük değişiklikler, ileride, daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır. Şimdilik, olağanüstü durum karşısında komün sisteminde yapılan şekillendirmeleri görelim: Bazı komünler fazla geniş ve yönetimi güç durumdaydı. Bunlar, daha küçük birimlere ayrıldılar. Aynı zamanda, ademi merkezîyet sistemi savunuldu. Bütün kararların komün seviyesinde alınması yerine, komünün altındaki birim olan ve üst-kooperatiflere

¹¹ Anna Louise Strong, «The Rise of Chinese People's Communes,» s. 120-124.

tekabül eden tugaylar, daha bağımsız duruma getirildi ve komün-
de toplanan arazi mülkiyeti bunlara verildi. Her zaman kârla ça-
lışamayan kooperatiflerin çoğu, gıda üretimi ile doğrudan ilişkili
olmadıkça, kapatıldı. Buna göre, faraza, çelik fırını kapatılabilir-
di ama onarım dükkânları kalmalıydı. Ticaret de, komün seviye-
sinde bütünüyle merkezileştirilmiş olmaktan çıkarıldı. Tali işler-
de ise serbest piyasa teşvik edildi.¹² Söz konusu değişiklikler, bazı
gözlemcilerin, komünlerin isimleri dışında, artık var olmadıkları-
nı ileri sürmelerine yol açtı. Eğer komün, tüm üretim araçlarını
denetimi altında tutan merkezî bir planlama birimi olarak tanımlanır-
sa, böylesi bir sonuca kolayca varılabilir. Ne var ki, bu tanım
fazla anlamlı görünmemektedir. Kimi komünler merkezîyetçilik
ve serbest arz yolunda diğerlerinden daha çok ilerlemişlerdir. Ön-
lemek üzere belirttiğimiz reformların yapıldığı bazı aşırılık ve ha-
taların bütün komünlerde müşterek olduğunu düşünmek yanlış-
tır. Örneğin, Şensi'deki Liu Ling komününde kaldırılacak ne ser-
best arz sistemi ne de özel arazi vardı. Burada komün, üst-koope-
ratiflerin hiç bir özel tartışma ve karışıklığı gerektirmeyen doğal
genişlemesi olarak sayılmış görünmektedir. Bizzat Liu Ling köy-
lülerince komünün yararları olarak ileri sürülenler ilkin, mahallî
idarenin -hsiang- ekonomik durumdan sorumlu kadro ile birleştirilmesinin yönetim giderlerinde azalma olanağı vermesi; ikincisi,
o zamana dek yapılabilenden daha büyük su koruması projelerini başarmayı mümkün kılması; nihayet, komün refah fonundan,
daha iyi sosyal güvenlik arz edilebileceğidir.¹³

Komünlerde, tarımsal vergileme ve pazarlama düzenleri esasen değiştirilmeden bırakılmıştır. Vergi, rejimin ilk yıllarında o zaman normal sayılan mahsulün % 12'si civarında olarak saptanmıştı. Vergi, sabit oranlı olduğundan, üretimi genişletmeyi teşvik ediyordu. Şimdi ise, dönüm başına çıktı arttıkça, mahsulün daha küçük bir oranıdır. Devlet, ticaret acentaları vasıtasıyla sabit fiyatlardan hububat ve diğer zarurî maddeleri cebrî olarak satın alır. Komünlerin arz edecekleri mallar için önceden kotalar hazırlanır. Fiyatların sabitliği ve spekülâtif manevralara konu olmaması, çiftçilere güven verir. Komün, kotasını doldurduktan sonra, dilerse daha fazla satma hususunda serbesttir. Diğer ürünler, serbest piyasaya müsaade edilen köy panayırlarında satılabilir.

¹² Bu dönemde karşılaşılan güçlükler ile benimsenen çözüm yolları için Bkz: Edgar Snow, «The Other Side of the River» Bölüm 57.

¹³ Bkz: Jan Myrdal, age.

Komün sistemi, çok sayıda insana hareketlilik kazandırabilmesi yüzünden, koşullarının var olduğu pek çok bölgede, açlığın önlenmesine şüphesiz ki yardım etmiştir. Komünler, hâlâ küçük çap teşebbüsler işletirler. Bunlar tuğla, gübre ve onarım yapar; bazen de araç ve aletler üretirler. Büyük çaplı sulama projelerini planlar ve gerçekleştirirler. Komünler, aynı zamanda, çağcıl teknolojinin çiftçilere yayıldığı bir köprü teşkil ederler. Genellikle her komüne tahsis edilmiş deneme istasyonları vardır. Bunlar, gübrelerin ve yeni tohum çeşitlerinin, mahalli şartlara göre yeni yöntemlerin tecrübe edildiği yerlerdir. Tüm bu yollarla, komünler işyeri yaratırlar ve kırsal bölgelerdeki hayat standardının yükselmesine yardım ederler.

Sonuçlar ve Beklenenler

Birinci Beş Yıllık Plan dönemi sonunda gayri safi tarımsal çıktının değeri -tali ve endüstriyel ürünler dahil- planlanan miktarı hafifçe aşarak, 1952 fiyatlarıyla % 24,7 artmıştır.¹⁴ 1952'de 1,3 milyon ton olan pamuk üretimi, 1957 yılında 1,64 milyon tona yükselerek % 28,8 artmış; 1949 öncesi en yüksek üretim hacminin iki katına yaklaşmıştır. Pirinç, buğday, patates ve akdarı gibi iri taneli hububat 1949'un çok düşük üretiminden 1952'nin 154 milyon tonuna çıkmıştır. Bu miktar, % 19,8'lik yeni bir artışla 1957'de 185 milyon tona yükseldi.¹⁵ Hububat üretimi, hangi tahmin esas alınırsa alınsın, nüfustan dikkate değer ölçüde daha hızlı arttığından kişi başına tüketim, dönem boyunca yükseliyordu. Aynı şey, indirilmiş olduğu halde 270 milyon tonluk mahsulü ifade eden resmî rakamın, büyük olasılıkla, yine de çok aşırı bulunmasına rağmen 1958 yılı için de söylenebilir. İzleyen yıllar için fikir yürütmek üzere elimizde yalnız bilgi kısıntıları vardır. 1960'da mahsul 150 milyon tona kadar düşmüş olabilir. 1961 yılı tahmini ise, küçük bir iyileşme ile 160 milyon tondur. Tarımsal durum 1962'de düzeldi ve günümüze dek her yıl iyi mahsul alındığı bildirilmektedir. 1964 yılında hasılanın 200 milyon ton civarında olduğu açıklanmıştır.¹⁶ 1967'nin ise bir rekor yılı olduğu ileri sürülmüştür. Ne

¹⁴ «Ten Great Years,» s. 118.

¹⁵ Ibid, s. 119-20.

¹⁶ Bu konudaki kamtların toplandığı kaynak olarak Bkz: R. M. Field, *China Quarterly*. Ocak-Mart 1968. 1960 ve 1961 yılı rakamları Mao Çe-tung tarafından Lord Montgomery'e yapılan açıklamalardan; 1964 için olanlar ise Çu En-Lay'ın Edgar Snow'a verdiği bilgilerden edinilmiştir. Hububat miktarını tahmin etmek üzere birçok bağımsız girişimlerde bulunulmuştur. Birleşik Devletler'in Hongkong'daki tarım ataşesince yapılan tahmin bunlara

nüfus ne de hububat çıktısı rakamlarını kesinlikle bilmediğimizden, kişi başına hububat tüketiminin varsayıli tahminini yapmak üzere bunların birini diğerine bölmek fazla yararlı bir iş olarak düşünülemez. Bu biryana, eğer nüfus 1957'den beri % 2 hızla artmakta ve Financial Times muhabiri¹⁷ 1967 yılı için mahsulü 230 milyon ton olarak tahmin etmekte isabetli ise, 1967 kişi başına hububat tüketimi 1957'dekini hafifçe aşmış demektir.

Yukarıdaki tahmin ister doğru ister yanlış olsun, Çinlilerin tek gıdası hububat değildir. Aynı zamanda, artan miktarlarda et, balık, meyva, sebze ve yumurta yemektirler. Çoğu komünler, yaptıkları depolara balık stok etmektedirler. Öyle ki, ekseriya ilk kez olmak üzere komün üyeleri artık taze balık yiyebilmektedir. Çin'i ziyaret edenlerin çoğunlukla gözlemledikleri hususlardan biri, faraza Sovyetler Birliği'nin aksine, şehir ve kasabalarda satılan taze meyva ve sebzenin bolluğudur. Sovyet plancıları, galiba, Çin gibi kalkınmanın çok daha geri bir aşamasında bulunan ülkenin çözdüğü bu problemle hâlâ uğraşmaktadırlar.

Et, diğer az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Çin'de de, yoksullarca yılda en çok bir kez yenebilen bir lüks sayılmaktadır. Başlıca, Kuzey'in öküzleri ile Güney'deki mandalardan meydana gelen büyükbaş hayvanlar, yenmekten çok taşıma amaçlarıyla kullanılmaktadır. Başlıca et kaynağı olan domuz ise, eti için olduğu kadar yaratacağı gübre için de beslenir. Bununla birlikte, et halkın diyeti içinde giderek daha harcı âlem hale gelmektedir. Kurtuluş Savaşı öncesinde en fazla 78 milyon olduğu sanılan domuz sayısı 1952 yılında 90, 1957'de ise 146 milyon olarak tahmin edilmiştir. Koyun ve keçi sayısı ise, Kurtuluş Savaşı öncesinin 63 milyonluk zirvesinden, 1957 yılında 99 milyona yükselmiştir.¹⁸ 1964 yılı sona ermeden, 200 milyon koyun ve keçi ile 150 milyon domuz vardı.¹⁹

bir örnektir. Elde başka sıhhatli kamular bulunmadığından, böylesi girişimlerin resmî raporlara dayanmadıkça muteber olmayacakları kanısındayım. Nitekim, Birleşik Devletler tarım ataşesinin rakamları, 1961'den beri hayli düzelmiş bir yiyecek durumunu yansıtan seyyahların izlenimlerine karşı düşmektedir. Ataşe'nin rakamları, durumun eskisi kadar kötü olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan, resmî yada yarı resmî raporlar boşuna uğraştırıcı bir eksiklik içindedir. Faraza, Mao Çe-tung, doğru nakledilmişse, 150 milyon tonluk rakamına genellikle yapıldığı üzere, patatesi dahil edip soya fasulyesini hariç mi tutmuştur?

¹⁷ Financial Times, 14 Temmuz 1968.

¹⁸ «Ten Great Years» s. 132.

¹⁹ Far East Trade and Development, Ekim 1964.

Çin'in 1961'den beri gıda maddesi ithal ettiği doğrudur. Bazen, Çin'in açlığı önlemek üzere bu yola gittiği ileri sürülür. Ne var ki, bu iddia fazla dramatiktir. Ülke çapında genel bir kıtlık olsaydı, ithal edilen birkaç tonluk buğday, durumda değişiklik yaratamazdı. İthalata, kırsal bölgelerin üretimi azaldığında, Kuzey'in büyük şehirlerini besleme güçlüğüne yenmek üzere gidilmektedir. Çin bakımından, buğday üretimini artırmak pirinç üretimini artırmaktan daha güçtür. Gerçekte, bu ülke pirinç ve birçok başka gıda maddeleri ihraç etmektedir. Bu nedenle, ideal olarak bizzat yetiştirebilmesi beklenen gıda maddeleri için değerli dövizlerinin bir bölümünü ayırmak zorunda kalması Çin yönünden bir engelse de, bunun, şiddetli bir ihtiyacın açığa vurulması şeklinde yorumlanması fazla mübalağa etmek olur. Nihayet, Çin gibi, gıda maddesi ithal etmekle birlikte bunu ödeme olanağı bulunan ülkelerle, Hindistan gibi, bu maddeleri Birleşik Devletler'den bedava alan ülkeler arasında bir ayırım yapılmalıdır.

İleride ne olacaktır? Çin gıda üretimini nüfus artışından daha hızlı yükseltebilecek midir? Söz konusu ülke, tarımsal çıktısını şimdiye dek, mevcut tekniğin daha etkin kullanılmasıyla artırmıştır. Daha çağcıl tekniklerin geniş çapta uygulanma zamanı ancak yeni gelmektedir. Örneğin, Çin kimyevi gübre endüstrisi aynı dönemde diğer her hangi bir ülkeden daha hızlı geliştiği ve aynı zamanda büyük miktarda gübre ithal edildiği halde, bu ülkede ekili hektar başına uygulanan ortalama sunî gübre miktarı 1965 yılında, bitki beslenmesi terimleriyle, yalnız 67 kilogramdı. Buna karşılık, faraza Birleşik Devletler'de ortalama olarak 385 kilogram gübre uygulanmaktadır. Ancak, Birleşik Devletler'de toprak nispeten boldur. Bu yüzden, daha iyi bir karşılaştırma, toprağın nispeten kıt olduğu ve hektar başına 356 kg. gübre kullanan Hollanda ile yapılabilir. Yine Çin'in durumuna yakın olan İspanya için söz konusu rakam 304 kg.'dır. Bunlara göre, Çin, her ne kadar halen hektar başına Hindistan'ın kullandığının üç katına yaklaşan miktarda gübre kullanmaktaysa da, benzer koşullar altındaki gelişmiş ülkelerin epey gerisinde bulunmaktadır.²⁰ Bu nedenle, mevcut ekili arazinin çıktısını artırma yönünden büyük bir potansiyel görülmektedir. Çin'in, ileri yöntemler uygulayarak, sonunda

²⁰ Bkz: Jung-Chao Lin, *Journal of Farm Economics*. 1965, Cilt 47. Tarımsal çıktıyı artırmak, şüphesiz yalnız daha çok gübre kullanma meselesi değildir. Japonya, yüksek tarımsal çıktı rakamlarına ulaşabilmek için, ıslah edilmiş bazı bitki türlerini geliştirmek zorunda kalmıştır.

İspanya'nunki kadar yüksek verimliliğe ulaşamaması için sebep yoktur.

Makineleşme de ancak yeni başlayabilmiştir. Toplamın yalnız küçük bir bölümünü oluşturan devlet çiftlikleri dışında, toprağın işlenmesi yük hayvanlarıyla yapılır. Ekili arazinin ancak, % 10'undan az bir kısmı traktörle işlenebilmektedir. Traktör sayısı 1949 yılında 1000'in altındaydı. Bu sayı her ne kadar 1962'de 100.000'e yükselmişse de, her bin hektarlık ekilebilir araziye yine 1'den az traktör düşüyordu. Makineleşme, uzun dönemli bir iş sayılmaktadır. İlkın, ülkenin Kuzey yarısında yoğunlaşması planlanmıştır. İşgücünün bol, makineleşmenin teknik bakımdan daha güç olduğu Güney'de ise, yarı-makineleşmeye ağırlık veriliyor. Yarı-makineleşme, el-arabalarına konulmak üzere tasarlanmış bilyalı yataklardan; mahallî olarak yapılan, atların çektiği çok-sıralı yekelere kadar her şeyi kapsamaktadır. Bununla birlikte, sulama ve kurutmada pompalama istasyonlarının kurulmasıyla artan şekilde tam makineleşmeye gidiliyor. 1964'de pompalama donatımının kapasitesi, 1957'dekinin 13 katına çıktı.²¹ Çin'de gıda bolluğu dönemine henüz erişilememiştir; yakın gelecekte de erişilemez. Halen epey iş başarılmışsa da daha yapılacak çok şey vardır. Endüstri, modern tarımın gerektirdiği tipteki araçları büyük miktarlarda yapmaya yeni başlamıştır. Tarımsal çıktıyı artırıcı teknik olanaklar geniştir. Geçmişte örneği olduğu üzere, sıkı çalışma ve kendini vakfetme oldukça, mevcut potansiyeli gerçekleştirmemek için sebep yoktur. Ne var ki, Çin, eskisinden çok daha az olsa da doğal afetlere karşı hâlâ duyarlı bulunduğundan, beklenenlerin yapılabilmesi çok kolay değildir ve uzun bir zaman gerektirir.

b) Endüstri

Kurumsal Reformlar

Çin komünistleri, bürokrat kapitalistlerle millî kapitalistler arasında fark gözetmektedirler. Bürokrat kapitalistlerle, Komin-tang ve özellikle ünlü «dört aile»nin taraftarı olan büyük monopolcü ve yabancı çıkarlarla işbirliği yapanlar kastedilmektedir. Millî kapitalist'le bağımsız bir endüstri kurmaya çabalayan ve ilerici bir güç olarak bakılabilecek küçük işadamları kastedilmektedir. Bunlar, çağcıl endüstriyi yürütme tecrübesinden yoksun komünist kadroda eksik bulunan değerli maharetlere sahiptirler. Bu yüzden, anıldığı adıyla, Yeni Demokrasi için yapılan program-

²¹ L T C Kuo, China Quarterly, Ocak 1964.

da, özel endüstrinin gelişmesi amacıyla millî kapitalistlerle anlaşma yapılması gereği belirtilmiştir. Millî kapitalistlerin mallarına el konulmayacak ama bunlar zamanla sosyalist sektöre çekilecekti.

Bir yandan Komintang ileri gelenlerinin işlettikleri teşebbüslere el koyup öte yandan bürokrat kapitalist sayılan çıkar grubunca yürütülenleri tazminat vermeksizin devletleştirmekle, yeni hükümet endüstride güçlü bir durum kazandı. Ayrıca, işçileri işten atmalarını kabul etmeme gibi yollarla yabancı firmaların durumunu güçleştirerek, bu şirketleri varlıklarını devlete devretme zorunda bıraktı. Yeni rejimin daha ilk yılında endüstrinin % 35'i sosyalist sektöre aitti. Bu sektör, sonraki yıllarda, kısmen özel endüstriden çekmek, kısmen de diğer endüstri kollarından daha hızlı gelişen sermaye malları sektöründe devlet mülkiyetini yoğunlaştırmak suretiyle, hızla genişledi.

Özel endüstri sektörünün sosyalizme dönüşümü, alt-kooperatifler ve üst-kooperatiflerin gelişimine paralel olarak iki aşamada gerçekleşti. Önce, hükümet denetiminin yoğunlaşması ölçüsünde, birçok firmalar üretimlerini hükümetle yaptıkları anlaşmalara göre ayarlamaya başladılar. 1952'de, endüstrinin yaratılan değer yönünden % 22'si bu durumdaydı. Hükümet, aynı zamanda özel sektörle karma teşebbüsler kurmaktaydı. Böylesi teşebbüsler 1955 yılının ikinci yarısı ile 1956 yılında hızla arttı. Tarımda kooperatifleşme yolunda yapılan baskıların hız kazanması da aynı zamana rastlar. Karma teşebbüs sisteminde özel sektörün tüm aktif kıymetleri temin etmesine rağmen bütün denetim devlet elindeydi. Kâr, başlangıçta üçe ayrılırdı. Bir kısmı vergi olarak devlete gider, bir kısmı dağıtılmadan bırakılır, kalanı ise temettü olarak ortaklara ödenirdi. Teşebbüslerin eski sahipleri genellikle yönetici olarak alıkonur; bu durumda kendilerine ayrıca maaş da verilirdi. Sonraları, kârı bölüştürme sistemi terkedilerek, kapitalistlere mallarına biçilen değer üzerinden sabit bir faiz ödemeye başlandı. 1956 yılında özel endüstri sektörü ortadan kalktı. Endüstriyel çıktınının % 67,5'ini sosyalist sektör, kalanını ise karma teşebbüsler yaratıyordu.

Buradaki endüstri terimi, küçük sanatları kapsamamaktadır. Küçük sanat erbabı, kapitalist değil; köylüler gibi, münferit ekonomilere ait sayılmıştır. Bunlar, yine köylüler gibi, kooperatifler halinde örgütlenmişlerdir. Serbest ticarete de paralel bir dönüşüm meydana geldi. Toptan ve perakende ticaret, devlet sektörü-

ne yada kooperatiflere kazandırıldı. Birinci Beş Yıllık Plan dönemi sonunda serbest ticaret ihmal edilebilir durumdaydı.²²

Özel endüstrinin sosyalizasyonu pürüzsüz şekilde ve büyük güçlüklerle karşılaşmaksızın başarılmış görünmektedir. Şüphesiz ki, özel müteşebbisler, gündün geceye ateşli sosyalistler haline gelmediler. Öte yandan, çalışmaları da hükümetçe daima bütünüyle yeterli bulunmadı. Örneğin, 1951'de rüşvet, vergiden kaçınma, devlet malını çalma, dolandırıcılık ve devlet sırlarını elde etmeye karşı 5'li bir kampanya -Five Antis- açıldı. Bununla beraber, müteşebbisleri yeni hükümetle işbirliği yapmaya yönelten nedenler de vardı. İşadamlarının, Komintang yönetimi altındaki durumları iyi değildi. İdarede bozulma, ağır vergileme ve enflasyon iş çevirmeyi güç, hatta gözetilen bir azınlık dışındakiler için yıkıcı duruma getirdi. Komünistler, kapitalistleri ulusal ekonominin kurulmasına yardıma çağırırken, bunların yurtseverlik ve ulusal gururlarına seslendi. Ayrıca, iş adamlarının hayatlarından mahrum bırakılmayacağı da açıkça belirtildi.

Siyasalar ve Sonuçları

Birinci Beş Yıllık Plan ve 1958-60 Büyük Hamle yılları boyunca Çin'in endüstriyel yapısında önemli değişimler oldu. Çağcıl endüstri küçük sanatlardan daha hızlı gelişerek toplam endüstriyel çıktının giderek artan bir bölümünü meydana getirdi. Ağır endüstri, planlandığı üzere, hafif endüstriden daha hızlı gelişti. Söz konusu endüstri, daha 1957 yılında, toplam endüstriyel çıktının % 48'inden fazlaydı. Bu oran, 1958'de % 57'nin üzerine çıktı. 1960 yılında da % 60,5'e yükselmesi planlanmıştı. Endüstri, aynı zamanda, tarım karşısındaki önemini de artırıyordu. Bir tahmine göre, safi milli hasılanın 1952'de % 47,9'unu oluşturan tarım, 1957 yılında % 39, 1958'de ise yalnız % 33,9'unu yaratmıştır. Buna karşılık, 1952'de safi milli hasılanın % 11,5'ini oluşturabilen modern endüstri, toplam içindeki payını 1959 yılında % 25'e çıkartmıştır. Modern endüstrinin, küçük sanatlar ve inşaatla birlikteki payı ise % 20,7'den % 36,3'e yükselmiştir.²³

Endüstrinin -küçük sanatlar dahil- gayri safi çıktı değeri, Birinci Beş Yıllık Plan döneminde, resmî rakamlara göre, % 128,4 oranında artmıştır. Bu, ortalama olarak % 18'lik yıllık artış demektir. Batı'daki bilginler, endeks olarak gayri safi çıktı değerini

²² Sosyalist sektörün genişlemesi hakkında Bkz: «Ten Great Years» s. 38-39.

²³ Cho-Ming Li, *China Quarterly*. Ocak-Mart 1964 s. 16-18.

kullanmanın, gelişmeyi olduğundan fazla göstereceğini ileri sürmüşlerdir. Bilginler, kendilerince daha gerçekçi bir sonuca ulaşmak amacıyla resmî rakamlarda başka düzeltmeler de yapmaya çalıştılar. Burada, söz konusu düzeltmelerin haklı olup olmadığı tartışmasına girmeyeceğiz. Ne var ki, bütün düzeltmeler yapılsa bile, artış hızları yine de çok yüksek çıkmaktadır. Nitekim, Birinci Beş Yıllık Plan için Batı'da yapılan üç tahminden en düşüğü % 85,9'luk bir artışı ifade ediyor.

Çin'liler, 1957-60 arasında toplam % 177,3'lük bir artışı ifade etmek üzere 1958, 1959 ve 1960 yılları için sırasıyla % 66,3, % 39,2 ve % 29'luk artışların olduğunu iddia ettiler. Bu dönem için yapılan yabancı tahminler ise dikkate değer ölçüde düşüktür. Örneğin, 1958 için % 20-30, 1959 için % 30 civarındadır. Yine 1957-60 dönemi için bir diğer yabancı tahmin ise % 82,9'luk bir artıştır. Anlaşmazlığın, çağcıl endüstrinin çıktısı değil; daha çok, yabancı gözlemcilerin, resmî rakamlarla iddia edilenden daha düşük hızla geliştiğine inandıkları küçük sanatlar çıktısı üzerinde olduğu gözden kaçırılmamalıdır. En kötümser yabancı tahminleri kabul edip Çin'in çok düşük bir gelişme seviyesinden harekete başladığı gerçeğini de gözönüne aldığımızda, bu dönem zarfında endüstriyel çıktının istisnai bir hızla arttığı açıkça ortaya çıkar.²⁴

Çin, çelik endüstrisinde olduğu gibi, yalnız mevcutları genişletmekle kalmamış, yeni endüstriler de yaratmıştır. Kimyevi gübrelere daha önce söz edilmişti, bunun dışında başka endüstriler de vardır. Araba, kamyon, lokomotif, çeşitli büyüklükte traktörler, komple biçer-döğerler, 10.000 tona kadar gemiler ve geniş bir makine grubu imâli 1960'a kadarki dönemde yapımına başlanmış olan ileri mamullerden bazılarıdır. Yenileşme hızı, sonraki yıllarda da azalmamıştır. Çin'in 1967 yılında hidrojen bombasını patlatması, çeşitli ileri teknolojilere olan hakimiyetini gösterir. Askerî alan dışında, mal çeşitliliği devamlı artırılmıştır. Örneğin, son zamanlarda plastik endüstrisi kurulmuştur. Çin, bazı hallerde, Batı'dan komple makine ithalini hâlâ kârlı bulmaktaysa da, modern donatımın geniş bir bölümünde kendi kendine yetmektedir. Çin endüstrisinin böylesi bir hızla gelişmesini sağlayan etkenler nelerdir? Çin, 1960 yılına kadar, Sovyetler Birliği'nden önemli hacimde yardım almıştır. İki büyük kalkınma istikrazı yapılmış; Sovyetler Birliği birçok büyük modern projenin yapımına yardımcı üstlenmiştir. 1957 sonunda bu projelerden 68'i,

²⁴ Ibid, s. 14.

1960 sonunda ise 154'ü tamamlanmıştır. Çinlilerin yatırım gayretlerinin ancak küçük bir bölümünü temsil ettiğinden, önemli olan Sovyet yardımının gerçek tutarı değildir. Yardımın gerçek önemi büyük kısmının Çin'in o zamana dek hiç bir tecrübesinin bulunmadığı modern yöntemler hakkında teknik yardım şeklinde gelmesidir. İşte bu yüzden yardımın 1960 temmuzunda Çin-Sovyet anlaşmazlığı sonucu kesilmesi ve Sovyet teknisyenlerinin krokilerini de alarak çekilmeleri, Çin ekonomisi için ciddi bir darbe olmuştur.²⁵ Söz konusu tarihten bu yana, Çin kimseden yardım almamış; aksine, bazı ülkelere yardım yapmıştır. Sovyetler Birliğine olan bütün borçlar 1965'ten önce ödendi. Bununla birlikte Çin'liler, yardımın kesilmesi şeklindeki kötülüğün kendi kendine dayanmaya zorlaması yüzünden, sonunda iyiliğe dönüştüğünde karar kıldılar. Ayrıca, yalnız kendi kaynaklarıyla kaldıklarında, mahallî koşullara yakın olmayan yabancı uzmanların salık verdiğinden daha iyi çözüm yollarının bulunabileceğini gördüler.

Endüstriyel ilerlemenin temel nedeni, bizzat Çin'lilerin kendi çabalarıydı. Ekonomideki tasarruf oranı sürekli olarak yükseltildi. Bir yabancı tahmine göre 1950 de gayri safi millî hasılanın % 5,5'i olan gayri safi sabit yatırımlar, Birinci Beş Yıllık Plan döneminde % 17,9'a, Büyük İleri Hamle yıllarında ise % 25 civarına çıkartılmıştır.²⁶ Bina, makina ve benzeri yatırımlar yanısıra, Çinliler insangücüne de yatırım yapmışlardır. Geniş ölçüde artırılmış bir nitelikli insangücü arzı, endüstrideki fizik genişlemenin vaz geçilmez tamamlayıcısıydı. Bilgin, teknolojist ve her çeşitinden okumuş insanların azlığı az gelişmiş ülkelerin ilerlemesindeki başlıca engellerden biridir. Çin'in ihtiyaçlarına en uygun eğitim biçimi halen Kültür Devrimi çerçevesinde tartışılan temel konulardan biri olmakla beraber, 1949'dan beri sayıca ulaşılan başarılar şüphe götürmez. Çin'in 1949-1958 arasındaki on yılda, yüksek öğrenim enstitülerinden 130 bini mühendis olmak üzere 431 bin öğrenci yetiştirdiği bu konuda bir örnek olarak verilebilir. Bu, önceki yirmi yılda yetiştirilebilenlerin iki katından da fazladır.²⁷

²⁵ Sovyet yardımının Temmuz 1957'de 750 milyon sterlin'e ulaştığı söylenmektedir. Bkz: Hughes and Luard, age, s. 84. Ancak, bu miktarın tamamı hibe değil ödünç olduğundan 'yardım' hayli yanıltıcı bir terimdir. Sovyet cömertliğinin derecesi ödünç verme şartlarının ayrıntılı şekilde incelenmesiyle değerlendirilebilir ki, bu konuda doyurucu bilgi yoktur. Yine de dik-kate değer bir cömertliğin söz konusu bulunmaması olasıdır.

²⁶ W. W. Holister. China Quarterly. Ocak-Mart 1964, s. 40.

²⁷ «Ten Great Years,» s. 187.

Rakama vurulamamakla beraber, iyileştirilen sağlık koşullarının ilerleme yolundaki katkısı da gözden kaçırılmamalıdır. Koleraya, tifo, veba gibi bulaşıcı ve öldürücü hastalıkların kökünün kazınması; sistosomiyosis * gibi güç azaltanların denetlenmesi, genel refahı gözle görülür biçimde artırmıştır. Toplum sağlığının daha iyi korunması da kalkınmaya yardımcıdır. Zira öldürücü hastalıklar ihtiyar ve zayıflar kadar genç ve güçlüleri de götürülebilirse de, midelerinde kurt olmıyan insanların daha sıkı ve etkili çalışabilecekleri açıktır. 1949'dan beri yetişen doktorların millî gelir artışındaki payları, ölçülemezse de büyüktür.

Birinci Beş Yıllık Plan'ın amacı, geniş bir endüstriyel yapının temellerini olanak ölçüsünde hızla atmaktır. Bu amaçla, devlet bütçesinde sermaye malı endüstrilerine öncelik verilmesi kararlaştırıldı. Yatırım fonlarının büyük kısmını çekecek olan bu endüstrilerin tüketim malları endüstrilerinden daha hızlı gelişmeleri de planlanmıştır. Müstakbel gelişmenin temelini atmak amacıyla, tüketim malları miktarı da artırıldı. Çinliler, aynı derecede müfrit olmakla beraber Sovyetler Birliği'nin öncülük ettiği kalkınma stratejisini uygulamaktaydılar. Devlet bütçesinin tarıma ayrılan kısmı nispeten azdı. (Mamafih, köylülerce yapılan yatırım devlet bütçesi dışındaydı). Planlama, başlangıçta Sovyet modeline uygun olarak hayli merkezileştirilmişti. Önemli hedeflerin tümü, Pekin'de çeşitli endüstrilerden sorumlu bakanlıklarca saptanırdı. Ancak, bu yöntem, Çin gibi büyük bir ülkede bozukluklara ve kayıplara yol açtı. Bu yüzden, 1957 sonlarında, endüstri denetiminde geniş ölçüde ademi merkeziyete gidildi. Tüketim malı endüstrileri mahallî makamların denetimine bırakıldı. Merkezî makamlar ekonominin geri kalan kesimi üzerindeki geniş yetkilerini ise, sermaye malı endüstrilerini doğrudan doğruya denetleme; yatırım oranını saptama, hammaddelerin tahsisi, ücret ve istihdam seviyesinin tespiti gibi yollarla kullanmaktaydılar.

Bu reform, mahallî ve kişisel inisiyatiflere ağırlık veren Büyük İleri Hamle için bir hazırlık görevi yapmış oldu. Tüm ülke halkı, örneği görülmedik çabalar harcamaya çağrıldı. İkinci Beş Yıllık Plan'da öngörülen hedefler bir yana bırakılarak daha ilerileri getirildi. «Her iki ayağı üzerinde birden yürümek» bu dönemi, daha doğrusu Çin kalkınmasının gerçek biçimini betimleyen

* Bilharzia adıyla da anılan bu tropikal hastalık Mısır, Afrika, Arabistan ve Irak'ta yaygındır. Sistosomiya denilen bakterinin vücuda girmesiyle başlar (Ç. N.).

bir parolaydı. Adı geçen parola, Çin'in kaynaklarının tamamını kullanması anlamına geliyordu. Eğer modern endüstri, her hangi bir ihtiyacı karşılamıyorsa, geleneksel yöntemler kullanılmalıydı. Böyle yapılması, sermaye ve modern teknoloji arzının kıt bulunduğu Çin yönünden anlamlıdır. Şüphesiz, böylesi bir hamle, görüldüğü üzere üretimde büyük artışlar yaratmışsa da karışıklık ve güçlüklerle de yol açmıştır. Örneğin, ulaştırma şebekesinin, geniş ölçüde artan mal akımıyla başa çıkmadaki yetersizliği sıkça ortaya çıkmıştır. Şüphesiz mal akımının genişleme hızı ilelebet sürdürülemez; ulaşım şebekesini takviye etmeye zaman vermek üzere, kaçınılmaz bir yavaşlama olacaktır. Ne var ki, sözünü etmiş olduğumuz tarımsal güçlüklerin kapsamı belirgin hale gelince, yeni bir siyasa ortaya atıldı. Artık, tarım ulusal ekonominin temeli, endüstri ise öncü sektörü sayılacaktı. Bu ise uygulamada, endüstriyel yatırımların büyük bölümünün doğrudan doğruya tarımın ihtiyaçlarına yöneltilmesi demektir. Bu yola gidilmesi, mutlaka ağır endüstriye öncelik verme siyasasından dönme anlamına gelmiyordu. Zira, kimyevî gübre ve tarımsal makine yapımı gibi endüstriler ağır endüstri sektörüne dahildi. Sadece, gıda üretiminin artmasına doğrudan doğruya yardım etmediğinden öncelikleri azalan endüstri dalları yönünden, bu anlama gelmekteydi. Büyük İleri Hamle döneminde kısmen kırsal bölgelerde küçük ölçekli endüstrilerin kurulması kısmen de kasabalara akın nedeniyle, endüstriyel işgücü çok fazlalaşmıştı. Bunun büyük çoğunluğu, yeniden tarıma yöneltildi. Aynı zamanda, köylüleri ürünlerini pazarlamaya teşvik etmek üzere, kırsal bölgelere tüketim malları arzını artırıcı tedbirler alındı. Bu sıralarda Sovyet yardımının da kesilmesiyle, kendi kendine dayanma parolası benimsenmişti.

Bu siyasa değişiklikleri, kimi gözlemcileri evvelki önceliklerin hatalı olduğunu düşünmeye yöneltti. İddiaları şöyledir: Çin komünistleri 1960'a kadar endüstriyi tarımın zararına genişletmekte dogmatik olarak ısrar ettiler. Sonradan tarımsal afetlerin çıkması, komünistleri yeni bir değerlendirme yapmaya zorladı. Böylece, Büyük İleri Hamle bir yana bırakılarak daha gerçekçi siyasalar benimsendi. Çin liderlerinin 1959 ve 1960 tarımsal buhranlarına karşı koymakta yavaş davrandıkları, pek çok kaynağın gıda üretiminden çekilmesine göz yumdukları kabul edilebilir. Fakat, bundan, evvelki önceliklerin hatalı olduğu sonucu hiç bir şekilde çıkarılamaz. Eğer bir endüstri temeli kurulmasaydı, tarım için işgücü ve toprağın çıktısını artırmak üzere gerekli çağcıl çıktılarının

temini şimdiki gibi mümkün olamazdı. Bu yüzden, önceki dönemde seçilen yatırım modelinin mevcut kaynakların en iyi kullanımını yansıttığı haklı olarak savunulabilir.

1960 sonrası için elde çok az istatistik bulunduğundan, endüstrinin toptan gelişmesine ait tahminler fazla değerli değildir. Yine de, çıktı hacminin tarımsal buhranın yol açtığı duraklamadan kurtularak 1962 yılında eski seviyesine ulaştığı ve o zamandan beri de artmakta olduğu anlaşılmaktadır. 1966'da başlayan Kültür Devrimi'nden sonra basının karışıklıklar doğduğu yolunda kamu oyuna maledilen raporlarına rağmen, karşı etkilerin bütünüyle mahallî ve geçici olduğu görülmektedir. Bir bütün olarak ekonomi, endüstriyel üretim yıldan yıla artmak üzere, muntazaman işlemiştir. Gerçekte, Çin'liler bu dönemde başlıca sektörlerde büyük ilerlemeler olduğunu ileri sürmektedirler.

6. SONUÇ

Çin liderleri, ekonomik kalkınmayı başarmak için büyük çabalar gerektiğini gizlemediler «Başkan Mao Çe-tung'dan İktibaslar»ın bir bölümüne «Ülkemizi çalışkanlık ve tutumluluk yoluyla inşa etmek» başlığının verilmesi dikkate değer bir noktadır. Dikkate değer diğer bir nokta ise, Çinlilerin, endüstrileşmeyi yığınların hayat standardını yükselterek başarmalarıdır. Böyle olduğu, Çin'i devrimden önce tamyan ve son yıllarda orada bulunmuş olanlarca bilinmektedir. Söz konusu başarı, kısmen daha âdil bir gelir dağılımı kısmen de tüketim malları arzının artırılmasıyla elde edilmiştir. Şehirlerde, temel ihtiyaçlar için tayınlamaya gidilmektedir. Ancak, bu yola, hızlı kalkınma sürecinde kaçınılmaz şekilde beliren enflasyonist baskıları önlemek üzere başvurulmaktadır.

Çin'liler, maddî müşevviklerin önemini daima kabul etmekle birlikte, diğer müşevvikleri tahrik etmek suretiyle gelir eşitsizliğini asgariye indirmeye çalıştılar. Bu çaba gerçekçi bulunmamıştır. Ne var ki, önceleri yoksulluk içinde yaşayanların hayat seviyelerini yükseltmek o denli önemli sayılmıştır ki, bu uğurda toptan kalkınmadan fedakârlık edilebilir. Kaldı ki, Çin'liler, kendi yöntemlerinin, alışılanın aksine, gelir eşitsizliğini artırarak başarılabilir olandan daha hızlı bir gelişmeyi sağlayacağını iddia etmektedir. Fedakârlıklar, eşit olarak paylaştırıldığında, bunlara daha gönülden katlanılabilir. Maddî müşevvikler de fazla önem

senmezse, tüketim kısılarak daha çok tasarruf olanağı yaratılabilir.

Ortalama bir Çinli yönünden hayat standardındaki iyileşmeden belki de daha önemli olan, ekonomik güvenliğe ilk kez kavuşmuş olmasıdır. Yiyecek, giyecek, barınak, tıbbî bakım gibi hayatın temel ihtiyaçları yalnız şehirlerde değil, komünler vasıtasıyla kırsal bölgelerde de sağlanmıştı. Yine de Çin'in ekonomik bakımdan ileri ülkelere yetişmesi için çok zaman gereklidir. Halen, endüstriyel üretim hacmi yönünden, faraza İngiltere'den geridir; toplam değil de kişi başına endüstriyel üretiminin İngiltere seviyesine gelmesi ise çok daha fazla zamanı gerektirir. Herşeye rağmen, refaha giden uzun yürüyüşün ilk adımları atılmıştır.